

Forbigående psykose ved selvforskyldt rus og legalitetsprinsippet

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 607
Leveringsfrist: 25.11.10

Til sammen 17684 ord

25.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Problemstilling	2
1.2	Avgrensning	2
1.3	Definisjoner	2
1.3.1	Hva menes med en psykose?	3
1.3.1.1	Den juridiske definisjonen av en psykose	3
1.3.1.2	Rusutløste psykoser	5
1.3.2	Hva menes med bevisstløshet?	6
1.3.3	Hva menes med selvforskyldt rus?	6
1.3.3.1	Rus	6
1.3.3.2	Selvforskyldt rus	7
1.4	Rettskilder og metode	8
1.5	Den videre fremstilling	9
<u>2</u>	<u>GRUNNPRINSIPPENE, HISTORISK RETTSUTVIKLING OG HENSYNET BAK REGLENE</u>	<u>10</u>
2.1	Det medisinske prinsipp	11
2.2	Den historiske utviklingen av tilregnelighetsbestemmelsene	13
2.2.1	Kriminalloven av 1842	13
2.2.2	Straffeloven av 1902	13
2.2.3	Revisjon av reglene i 1929	15
2.2.4	Revisjon av reglene i 1997	16
2.2.4.1	Straffelovrådet sin utredning i 1974	16
2.2.4.2	Særreaksjonsutvalget sin utredning i 1990	17
2.2.4.3	Ot. prp. nr. 87 (1993-1994)	18
2.2.4.4	Innst. O. nr. 34 (1996-1997)	18
2.3	Hensynet bak reglene om utilregnelighet	19
2.3.1	Begrunnelsen bak straffeloven § 44	19
2.3.1.1	Skyldsynspunkter	19

2.3.1.2	Allmennpreventive synspunkter	20
2.3.1.3	Behandlingssynspunkter	21
2.3.1.4	Mest relevante hensyn etter siste lovendring	21
2.3.2	Begrunnelsen bak straffeloven § 45	21
2.3.2.1	Skyldsynspunkter	21
2.3.2.2	Allmennpreventive synspunkter	22
2.3.2.3	Behandlingssynspunkter	22
2.3.2.4	Mest relevante hensyn etter siste lovendring	23
2.4	Rettsstillingen i andre skandinaviske land	23
2.4.1	Dansk rett	24
2.4.2	Svensk rett	25
3	<u>DEN RETTSPSYKIATRISKE FORSTÅElsen AV FORBIGÅENDE PSYKOSE VED SELVFORSKYLDT RUS</u>	<u>27</u>
3.1	Den rettsmedisinske kommisjon	27
3.2	Kommisjonens forståelse av rusutløste psykoser	28
3.2.1	Årsaken til psykosen	28
3.2.2	Varigheten av rusutløste psykoser	29
3.2.2.1	Den kliniske utvikling etter 1990	29
3.2.2.1.1	Ervervete kroniske psykoser	30
3.2.2.1.2	Intoksikasjonspsykose	31
4	<u>STRAFFELOVEN §§ 44 OG 45</u>	<u>33</u>
4.1	Straffeloven § 44	33
4.2	Straffeloven § 45	33
4.3	Ordlyden i straffeloven §§ 44 og 45	34
5	<u>FORARBEIDENES BEHANDLING AV FORBIGÅENDE PSYKOSE VED SELVFORSKYLDT RUS</u>	<u>35</u>
5.1	NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner	35
5.2	NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner	35

5.3	Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) og Innst. O. nr. 34 (1996-1997)	37
5.4	Oppsummering	37
6	<u>RETTSPRAKSIS VEDRØRENDE FORBIGÅENDE PSYKOSE VED SELVFORSKYLDT RUS</u>	38
6.1	Rettspraksis fra Høyesterett	38
6.1.1	Rt. 2008. s. 549	38
6.1.2	Rt. 2010 s. 346	40
6.2	Rettspraksis fra underinstansene	41
6.2.1	Rettspraksis fra lagmannsretten	41
6.2.1.1	LA-2005-154294	41
6.2.1.2	LF-2008-52419	42
6.2.1.3	LB-2008-139178	42
6.2.1.4	LH-2009-172885	42
6.2.2	Rettspraksis fra tingretten	43
6.3	Oppsummering	43
7	<u>UTTALELSER OG JURIDISK/RETTSPSYKIATRISK TEORI OM FORBIGÅENDE PSYKOSE VED SELVFORSKYLDT RUS</u>	45
7.1	Uttalelser fra Riksadvokaten	45
7.1.1	Riksadvokatens rundskriv nr. 4/2001	45
7.1.2	Riksadvokatens publikasjon nr. 1/2005	45
7.2	Uttalelser fra Den rettsmedisinske kommisjon	46
7.2.1	Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr. 3	46
7.2.2	Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr. 19	46
7.3	Juridisk og rettspsykiatrisk teori	47
7.3.1	Magnus Matningsdal	47
7.3.2	Johs. Andenæs	47
7.3.3	Randi Rosenqvist	47
7.4	Oppsummering	48

<u>8</u>	<u>TILREGNELIGHETSVURDERINGEN AV FORBIGÅENDE PSYKOSE VED SELVFORSKYLDT RUS I DAG</u>	<u>49</u>
8.1	Årsak til psykosen	49
8.2	Varigheten av en psykose	50
<u>9</u>	<u>VURDERING AV RETTSTILSTANDEN</u>	<u>51</u>
9.1	Forslag til endringer i lovtekst	52
9.2	Straffeloven 2005	53
<u>10</u>	<u>LEGALITETSPRINSIPPET</u>	<u>54</u>
10.1	Kravet til lovhjemmel etter EMK artikkel 7	55
10.1.1	Krav til lovform	56
10.1.2	Krav til innhold	57
10.1.2.1	Krav til tilgjengelighet	57
10.1.2.2	Kravet til forutsigbarhet	58
10.1.3	Oppsummering	60
10.2	Kravet til lovhjemmel etter Grl. § 96	60
10.2.1	Krav til lovform	61
10.2.2	Krav til innhold	61
10.2.3	Oppsummering	63
10.3	Forholdet mellom Grl. § 96 og EMK artikkel 7	63
<u>11</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>64</u>
11.1	Forbigående psykose ved selvforskyldt rus og EMK artikkel 7	64
11.2	Forbigående psykose ved selvforskyldt rus og Grl. § 96	66
11.3	Oppsummering	66
<u>12</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>68</u>

12.1	Lover	68
12.2	Utenlandske lover	68
12.3	Traktater	68
12.4	Forarbeider	68
12.5	Høyesterettspraksis	69
12.6	Underrettspraksis	69
12.7	Dommer fra EMD	69
12.8	Uttalelser, meldinger og rundskriv	70
12.9	Bøker	70
12.10	Artikler og tidsskrifter	71
12.11	Internettsider	71
12.12	Annet	71
12.13	Muntlige kilder	72

1 Innledning

Straffeloven § 44 unntar personer som på handlingstiden hadde en psykose eller var bevisstløse fra straff. Straffeloven § 45 oppstiller et unntak fra dette, for tilfeller hvor gjerningspersonen var i en bevisstløs tilstand på grunn av selvforskyldt rus. Slike tilfeller utelukker likevel ikke straff.

Høyesterett avsa i Rt. 2008 s. 549 en prinsipiell dom vedrørende spørsmålet om en person som på handlingstiden har en rusbetinget psykose, skulle anses som strafferettslig tilregnelig eller ikke. Saken gjaldt et drap begått under en psykose utløst av amfetamin. Høyesterett kom frem til at en rusbetinget psykose ikke fritar for straff etter strl. § 44, men må behandles på samme måte som ved bevisstløshet som følge av rus etter strl. § 45. Denne dommen ble senere fulgt opp av Rt. 2010 s. 346.

Norge er etter internasjonale konvensjoner forpliktet til ikke å dømme noen til straff uten hjemmel i lov. Artikkel 7 i den Europeiske Menneskerettighetskonvensjonen oppstiller et krav til medlemslandene om at det må foreligge en tilstrekkelig og klar hjemmel i lov for å dømme noen til straff.

Lovprinsippet (legalitetsprinsippet) i strafferetten er fastsatt i Grl. § 96. Prinsippet går ut på at ingen skal kunne dømmes til straff uten at det er hjemmel for det i formell lov. Det er naturlig å forstå kravet om lovhjemmel slik at hjemmelen må foreligge på den tid handlingen blir foretatt. Grunnloven § 96 må derfor sees i sammenheng med Grl. § 97, som forbyr å gi straffelover tilbakevirkende kraft til skade for siktede.

1.1 Problemstilling

Problemstillingen for denne avhandlingen er å gjøre rede for hvorfor man i strafferetten behandler rusutløste psykoser som bevisstløshet på grunn av selvforskyldt rus etter strl. § 45.¹ For best mulig å belyse dette vil jeg gjennomgå alle de relevante rettskilder, for å vise hvilke begrunnelser og hensyn som ligger til grunn for rettsreglene om tilregnelighet ved selvforskyldt rus. Den videre problemstilling er om gjeldende rett kan være i strid med det strenge legalitetsprinsippet i strafferetten, herunder EMK artikkel 7² og Grl. §§ 96 og 97.³

1.2 Avgrensning

Avhandlingen er begrenset til kun å omhandle den strafferettslige tilregnelighet ved rusutløste psykoser, etter strl. §§ 44 og 45. Hverken gjennomføringen eller fullbyrdelsen av reglene vil bli nærmere behandlet. Det vil si at vilkårene for å ilegge utilregnelige lovbrøyttere særreaksjoner faller utenfor fremstillingen. Det samme gjør strl. § 56 litra d, som oppstiller en adgang til i visse tilfeller å nedsette straffen eller nedsette den til en mildere straffart, der gjerningspersonen var bevisstløs som følge av selvforskyldt rus. Rent prosessuelle spørsmål, som beviskravet for at det foreligger en psykotisk tilstand, faller også utenfor fremstillingen.

1.3 Definisjoner

Avhandlingen omfatter en hel del sentrale begreper som krever en nærmere forklaring og utdyping.

---

¹ Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven, strl.) av 22. mai 1902 nr. 10

² Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK), 4. november 1950

³ Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven, Grl.) av 17. mai 1814

1.3.1 Hva menes med en psykose?

1.3.1.1 Den juridiske definisjonen av en psykose

Begrepet psykose i straffeloven er et begrep som er juridisk definert, men som man trenger psykiatrisk klinisk kompetanse for å utrede.⁴ Ved spørsmålet om hvilke tilstander som skal regnes som *psykoser* i strafferettslig forstand legger man avgjørende vekt på hvordan psykiatrien til enhver tid definerer psykosebegrepet. Det er i dag enighet blant psykiatere om at det som først og fremst kjennetegner en psykose er at *evnen til realistisk vurdering av ens forhold til omverdenen i vesentlig grad er opphevet*. De fleste vil være preget av hallusinasjoner, bisarre vrangforestillinger eller forfølgelsesideer, men også massive negative symptomer, som tankestopp, usammenhengende tale og andre tegn til nedsatt tankeevne vil være vanlig.⁵

Psykosebegrepet har tradisjonelt vært sterkt knyttet til bestemte sykdomsdiagnoser. Denne betraktningsmåte gjør seg fremdeles gjeldende, og avspeiles i det internasjonale diagnostiske klassifikasjonssystem ICD-10 (International Classification of Diseases), som brukes i Norge.⁶ Mens psykosebegrepet tidligere var knyttet til spesielle diagnostiske kategorier, uansett *graden* av psykisk forstyrrelse, brukes det nå eksplisitt for å angi *graden av forstyrrelse* innenfor ulike diagnostiske kategorier.⁷

---

⁴ Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 13

⁵ NOU 1990: 5 s. 38, Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) s. 22, Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 63

⁶ ICD er et redskap for systematisk klassifisering og registrering av sykdommer. Verdens helseorganisasjon (WHO) overtok eierskapet i 1946, og har senere gjennomført flere revisjoner. I Norge ble ICD-10 tatt i bruk i psykiatrien i 1997, og i somatisk spesialhelsetjeneste fra 1999. WHO arbeider for tiden med en ny revisjon, ICD-11.

Kilde: http://www.helsedirektoratet.no/kodeverk_pasientklassifisering/diagnose_kodeverk/

⁷ Georg Høyen, *Lærebok i rettspsykiatri* 2002 s. 227

Det er viktig å understreke at klinisk (ICD-10) og rettspsykiatrisk diagnostikk ikke alltid er sammenfallende.⁸ Straffelovens begreper skal ligge fast, og man må derfor ikke binde dem for tett til dagens medisinske diagnosesystem, men se på hensikten bak bestemmelsen i loven. Hensikten er å identifisere de lovbrøytene som har en så alvorlig kognitiv svikt at man i Norge ikke mener at de bør være strafferettslige ansvarlige for sine handlinger.⁹ Det dreier seg her om en tolkning av straffelovens juridiske begrep. Likevel er det utvilsomt en nær sammenheng mellom det alminnelige psykiatriske diagnosesystem og rettspsykiatrien, og vanligvis er begrepsbruken sammenfallende.¹⁰

Lovbrøytens manglende evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen må være relativt generell, dvs. at mangelen må omfatte vesentlige sider av virkeligheten, for at lovbrøytene skal erklæres psykotisk. På den annen side kreves ikke nødvendigvis en altomfattende mangel på evne til realistisk vurdering. Det kan også nevnes at en realitetsbrist på en avgrenset sektor for den syke kan anta slike dimensjoner, og få slike konsekvenser for vedkommende sitt forhold til omverdenen, at det ville være riktig å vurdere ham som psykotisk.¹¹

I alminnelighet bør ikke selve lovbruddet være avgjørende for en psykosediagnose. Rettspsykiatriske erklæringer bør således ikke konkludere med at dersom tiltalte har begått de handlinger han er tiltalt for, var han psykotisk på handlingstiden. Bruk av medikamenter kan gjøre personer med psykotiske grunnlidelser symptomfrie eller dempe symptomene kraftig. Dette gjelder særlig hvis pasienten i tillegg får annen behandling. Personer som har vært psykotiske, men som på handlingstiden nesten er blitt symptomfrie, blir ikke ansett som psykotiske i handlingsøyeblikket, med mindre den symptomfrie perioden har vært kortvarig. Hvis pasienten i en medikamentelt velfungerende fase, begår en grov forbrytelse, kan imidlertid lovbruddet gi den

---

⁸ Magnus Matningsdal, Gyldendal rettsdata § 44 (noten er sist hovedrevidert 06. september 2010)

⁹ Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 63

¹⁰ NOU 1990: 5 s. 41-42

¹¹ NOU 1990: 5 s. 38

avgjørende indikasjon på at det på handlingstiden har vært et psykotisk gjennombrudd. Trivielle lovbrudd gir derimot ikke tilsvarende indikasjon.¹²

1.3.1.2 Rusutløste psykoser

En rusutløst psykose er en psykose som er betinget og utløst av et rusmiddel. Dette vil si at vedkommende oppfyller den medisinske diagnosen for psykose, at psykosen er en følge av et rusinntak samt at det ikke foreligger en underliggende diagnostiserbar psykotisk lidelse.

Alkohol og andre rusmidler har den egenskap at de i visse tilfeller utløser psykoser hos den som bruker dem, selv om det vel må oppfattes som en for brukeren uønsket bivirkning. De stoffer som primært er hallusinogener, som LSD, blir derimot brukt til nettopp dette formål. De vanligste stoff som kan gi psykose som bivirkning er alkohol, amfetamin, cannabis og kokain.¹³

Dersom den psykotiske tilstanden er forårsaket av stoffinntaket alene, og forsvinner når den toksiske virkningen er opphørt, bedømmes ikke denne tilstanden som en psykose i strafferettslig forstand. Dersom de psykotiske symptomene derimot varer utover giftvirkningen, vil lovbryteren kunne vurderes under strl. § 44.¹⁴ Grensedragningen for hvilke rusutløste psykoser som skal anses som en psykose i strafferettslig forstand er altså nært knyttet opp til *årsaken* for psykosen, og psykosesymptomenes *varighet* etter at lovbryteren har sluttet og ruse seg.

---

¹² NOU 1990: 5 s. 38 og 41-42, Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) s. 23

¹³ Randi Rosenqvist, Strafferettslige aspekter ved påvirkning, bevisstløshet og psykose fremkalt av medikamenter og andre kjemiske stoff. Konsekvenser for utilregnelighetsregelen, *Lov og Rett* 2003 s. 500

¹⁴ NOU: 1990: 5 s. 59

1.3.2 Hva menes med bevisstløshet?

Det juridiske begrepet bevisstløs i straffeloven er ikke identisk med det medisinske begrepet bevisstløs. Etter medisinsk og dagligdags tale er bevisstløs likestilt med komatøs. Det kan vanskelig tenkes at man kan begå straffbare handlinger, med unntak av unnlatelsesdelikter, i en slik tilstand.¹⁵ Bevisstløshet etter straffeloven omfatter ikke bare absolutt bevisstløshet, men også personer som fysisk sett er rørlige, men pga. forskjellige forhold ikke vet hva de gjør - den relative bevisstløshet. Ved slike bevissthetsforstyrrelser er bevegelsesapparatet i orden og den det gjelder kan reagere på visse inntrykk fra omverdenen, men handler ellers uten hemning fra motforestillinger. Det er ofte sagt at “forbindelsen med det vanlige jeg er borte”. Eksempler på relativ bevisstløshet er søvngjengtilstander, hypnotiske transetilstander, feberdelirier, søvndrukkenhet, epileptiske tåketilstander, bevissthetsforstyrrelser etter hjernerystelse, hysteriske anfall og patologisk alkoholrus.¹⁶

1.3.3 Hva menes med selvforskyldt rus?

1.3.3.1 Rus

Med rus forstås alle kjemiske stoffer som påvirker hjernefunksjonene på en unormal måte. Det er et medisinsk spørsmål om et kjemisk stoff påvirker hjernefunksjonene på en slik måte at det er rimelig å snakke om en ruspåvirkning, og stort sett må man legge den medisinske vurderingen til grunn.¹⁷

Med rusmidler forstås alkohol og narkotiske stoffer som f. eks. marihuana, hasj, morfin, heroin, LCD, amfetamin og kokain. Også legemidler som er lovlig foreskrevet av lege

---

¹⁵ Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 65

¹⁶ NOU 1990: 5 s. 43, Ot. prp. nr.67 (1993-1994) s. 23

¹⁷ Ståle Eskeland, *Strafferett* 2006 s. 332

omfattes, hvis de har rusvirkning. Stoffet kan inntas på en hvilken som helst måte: gjennom munnen, nesen eller annen åpning i kroppen eller ved hjelp av sprøyte.¹⁸

1.3.3.2 Selvforskyldt rus

Hovedregelen vil være at en rus er selvforskyldt, det skal særlige omstendigheter til for å godta det motsatte. Hva som ligger i begrepet selvforskyldt rus er et juridisk spørsmål som ligger utenfor de psykiatrisk sakkyndiges sin oppgave å skulle uttale seg om.¹⁹

Patologisk (atypisk) rus som medfører bevisstløshet kan frita for straff da den anses som ikke selvforskyldt. Atypisk rus aksepteres sjelden i norsk rett. Når strl. § 45 ikke anvendes i slike tilfeller, begrunnes det med at lovbrysteren ikke kunne ha forutsetninger for å vite at slike små mengder alkohol kan medføre en så stor bevissthetsendring, og at endringen av adferd ikke kan anses selvforskyldt. Dersom man vet at man har en slik disposisjon, vil gjentatt patologisk rus ikke frita for straff.

I det offisielle diagnosesystem ICD -10, omtales patologisk rus bare under alkoholrus. Andre rusmidler gir ofte ulike bevissthetstilstander og eventuelt også hallusinasjoner eller vrangforestillinger, uten at rusen betegnes som “patologisk”. Dette fordi slike tilstander ofte er den normale rusvirkning. En person som reagerer med et psykotisk gjennombrudd ved første gangs rusing og da begår en straffbar handling, kan argumentere med at han ikke på forhånd var kjent med at rusmiddelet kunne ha en slik effekt, og derfor prosedere på at strl. § 45 ikke skal komme til anvendelse. Det foreligger ingen kjent rettspraksis på området. Dette spørsmålet er i alle tilfelle et spørsmål som retten må ta stilling til.²⁰

---

¹⁸ Magnus Matningsdal, Gyldendal rettsdata § 45 (noten er sist hovedrevidert 06. september 2010), Ståle Eskeland, *Strafferett* 2006 s. 332

¹⁹ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 321

²⁰ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 3. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

Dersom en person har ruset seg flere ganger uten å bli psykotisk, men så blir psykotisk en eller flere ganger er man i rettspsykiatrien av den oppfatning at man ikke kan hevde at psykosen var uforskyldt, da han ikke regnet med å bli psykotisk. Dette er riktig nok opp til domstolene å ta stilling til, men ved bruk av ulike rusmidler, spesielt amfetamin, metamfetamin, ecstasy, hasj/cannabis og GHB er det påregnelig å bli påvirket mentalt, også med psykotiske symptomer. Hvis man dertil også tidligere er blitt påvirket på samme måte, kan man ikke lage noen analogi til patologisk rus. Man må også være klar over at slike rusutløste psykotiske perioder kan gå over til en kronisk organisk psykosesykdom.²¹

1.4 Rettskilder og metode

Rettspsykiatri hører inn under rettsmedisin og defineres som medisinsk kunnskap og vitenskap i rettens tjeneste.²² Rettspsykiatrien kompliseres av at samme begrep har ulik betydning innenfor det medisinske, psykologiske og juridiske fagfeltet. I denne avhandlingen vil jeg først og fremst gjøre rede for den juridiske betydningen av begrep, med mindre annet er oppgitt.

De sentrale rettskilder i fremstillingen vil først og fremst være lov, forarbeider og rettspraksis. Det foreligger relativt omfattende forarbeider til strl. §§ 44 og 45. Forarbeidene vil derfor få en sentral betydning i fremstillingen. De mest relevante er Norges offentlige utredninger 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner og Norges offentlige utredninger 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner. Disse danner grunnlaget for Odelstingproposisjon nr 87 (1993-1994) og Innstilling til Odelstinget nr. 34 (1996-1997). De to høyesterettsdommene Rt. 2008 s. 549 og Rt 2010 s. 346 er også sentrale for fremstillingen, i tillegg til en del rettspraksis fra underinstansene.

---

²¹ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 7. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

²² Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri praksis* 2004 s. 15-16

Den strafferettslige vurderingen av begrepet psykose beror i stor grad på rettspsykiatriske vurderinger. En rapport fra Den Rettsmedisinske kommisjon vedrørende kommisjonens forståelse av begrepet “psykotisk” i strl. § 44, i tilfeller der psykosen er utløst av rus, vil derfor bli sentral for fremstillingen. Rapporten ble avgitt i tilknytning til Høyesterett sin behandling av rusutløste psykoser i Rt. 2008 s. 549. Høyesterett henviste i stor grad til denne ved sin avgjørelse av saken.

Høyesterettsdommen fra 2008 er senere innklaget til EMD²³, blant annet for brudd på EMK artikkel 7. Jeg har mottatt en kopi av denne klagen med saksnummer av advokat John Christian Elden. Klagen er ennå ikke behandlet i EMD. Basert på EMD sin ”case-law metode”, vil vurderingen av om det foreligger en mulig krenkelse bero på tidligere avgjørelser fra EMD.

1.5 Den videre fremstilling

Jeg vil aller først redegjøre for hvilke prinsipper og hensyn som ligger til grunn for rettsreglene om tilregnelighet, i tillegg en fremstilling av den historiske rettsutviklingen. Deretter vil jeg redegjøre for den rettspsykiatriske forståelsen av rusutløste psykoser. Etter dette følger en redegjørelse for hvordan man skal forstå rettsreglene om tilregnelighet ved forbigående rusutløste psykoser, slik disse er kommet til uttrykk i de ulike rettskildene. Jeg starter med lovteksten og forarbeidene til loven. Deretter følger rettspraksis, med hovedfokus på rettsavgjørelsene fra Høyesterett. Til slutt følger en del uttalelser om tilregnelighet ved rusutløste psykoser fra den Riksadvokaten og Den rettsmedisinske kommisjon, samt annen relevant teori. Jeg vil deretter oppsummere tilregnelighetsvurderingen for rusutløste psykoser i dag, samt foreta en vurdering av rettstilstanden. Etter dette vil jeg redegjøre for innholdet i det strafferettslige legalitetsprinsippet, herunder EMK artikkel 7 og Grl. § 96. Deretter kommer en vurdering av om gjeldende rett for forbigående psykoser ved selvforskyldt rus kan anses å være i strid med strenge legalitetsprinsippet i strafferetten.

---

²³ Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg (EMD)

2 Grunnprinsippene, historisk rettsutvikling og hensynet bak reglene

I norsk strafferett oppstilles fire kumulative vilkår for at en person kan pålegges et straffansvar. Disse kalles vanligvis *straffbarhetsvilkårene*, og er:

1. *Lovskravet*, som innebærer at det må finnes et *straffebud* som passer på handlingen.
2. Det må ikke foreligge noen *straffrihetsgrunner*, f. eks. nødverge eller nødrett.
3. Det må foreligge *subjektiv skyld* hos gjerningsmannen, som hovedregel forsett.
4. Handlingen må være foretatt av en *tilregnelig* person. Selv om alle de tre nevnte vilkårene er oppfylt, vil gjerningsmannen likevel ikke kunne straffedømmes dersom han eller hun på gjerningstidspunktet vurderes å være *utilregnelig*.²⁴

Det er vilkårene om krav til tilregnelighet og lovhjemmel som er sentrale for denne fremstillingen.

Selve tilregnelighetsbegrepet er ikke brukt i straffeloven av 1902 eller dens forløpere, men det har hevd i den juridiske terminologi. Den strafferettslige ansvarlighet forutsetter en viss grad av sjelelig sunnhet og modenhet hos gjerningsmannen. Felles for de utilregnelige er at de av rettsordenen *ikke finnes å kunne ansvarliggjøres for et lovbrudd* pga. en bestemt tilstand. I stedet for tilregnelighet kunne man tale om at vedkommende mangler *strafferettslig skyldevne*, selv om kravet til subjektiv skyld kan finnes oppfylt. Ovenfor den utilregnelige er det bare beskyttelsestiltak uten straffekarakter som kan komme på tale.

Både vår lov og fremmede lands lover nøyer seg med å foreskrive hvilke særlige omstendigheter som *utelukker* tilregnelighet. Tilregnelighet er altså det normale, utilregnelighet er noe som krever særlig begrunnelse. Den nærmere avgrensning av

---

²⁴ Aslak Syse, Strafferettslig (u)tilregnelighet – juridiske, moralske og faglige dilemmaer *Tidsskrift for strafferett* 2006-3 s.143-144, Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 101

utilregnelighetstilstandene er forskjellig i de forskjellige lover. Å gi *en allmenngyldig* definisjon av tilregnelighet og utilregnelighet er derfor ikke mulig.²⁵

2.1 Det medisinske prinsipp

Straffriheten beror etter norsk rett på det *medisinske prinsipp*, også kalt det biologiske prinsipp, for å fastslå om en gjerningsperson er utilregnelig. Finner retten at gjerningsmannen på handlingstidspunktet oppfyller ett av kravene som oppstilles i strl. § 44, *skal* vedkommende frikjennes, uten at det er nødvendig å stille spørsmålet om det er noen sammenheng mellom sykdommen og den straffbare handling.²⁶

Retten vil i stor utstrekning måtte legge vurderingene til de rettspsykiatriske sakkyndige til grunn ved at loven oppstiller ett klart medisinsk alternativ i ”psykotisk”, og ett hevdvunnet rettspsykiatrisk alternativ i ”bevisstløs”. Like fullt er dette juridiske begreper hvor alminnelige tolkningsprinsipper skal legges til grunn ved rettsanvendelsen. Utilregnelighetsvurderingen hører til skyldspørsmålet, og avgjørelsen ligger derfor til retten, eventuelt til lagretten der den skal avgjøre skyldspørsmålet. Det har hendt at retten i noen få tilfeller har funnet at en person er utilregnelig, selv om de sakkyndige mener han ikke oppfyller strl. § 44. Men i praksis er det svært sjelden retten avviker fra de sakkyndiges konklusjon.²⁷

Mens norsk retts utilregnelighetsvurderinger er basert på det medisinske prinsipp, opererer de fleste andre land med ulike varianter av det blandede prinsipp. Fellestrekket er da at oppfyllelsen av en bestemt sinnstilstand ikke i seg selv er tilstrekkelig for å bli vurdert som utilregnelig. Det kreves i tillegg en sammenheng

---

²⁵ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 288

²⁶ Magnus Matningsdal, Gyldendal rettsdata § 44 (noten er sist hovedrevidert 06. september 2010), Randi Rosenqvist, Straffelovens medisinske prinsipp, utfordringer for moderne psykiatri, *Tidsskrift for strafferett* 2010-1 s. 13

²⁷ Aslak Syse, Strafferettslig (u)tilregnelighet – juridiske, moralske og faglige dilemmaer *Tidsskrift for strafferett* 2006-3 s. 154, Randi Rosenqvist, Straffelovens medisinske prinsipp, utfordringer for moderne psykiatri, *Tidsskrift for strafferett* 2010-1 s. 13-14

mellom sykdommen og den lovstridige handling, ved lovoppstilte tilleggskriterier. Slike tilleggsvilkår skiller mellom det en kan kalle *psykologisk/filosofisk kriterier* og *kausalitetskriterier*. Etter de psykologiske kriteriene er det relevant om gjerningsmannen mangler evnen til å forstå at han handler rettsstridig, mens det etter kausalitetskriteriene er relevant om det foreligger en årsakssammenheng mellom sinnslidelsen og den straffbare handling. Utgangspunktet etter det blandede prinsipp blir ulikt det norske, da det ikke alene er basert på lovbryteren mentale tilstand, men hvilken relevans en avvikende tilstand vil ha for de rettslige vurderingene som skal foretas. En slik tilnærming er mer i tråd med grunnleggende strafferettsteorier, enn modellen i Norge, hvor skyldspørsmålet i stor grad avgjøres av rettspsykiatere basert på diagnostisk virksomhet alene.²⁸

Når man i Norge har valgt det medisinske prinsipp er dette begrunnet i flere hensyn. Ved mindre alvorlige forbrytelser kan det i en del tilfeller være liten grunn til å anta at det er noen sammenheng mellom sykdommen og handlingen. Men vanligvis rammer så markerte psykiske avvik som psykoser så store deler av personligheten at det vil være slik årsakssammenheng. Det er videre et avgjørende hensyn at man vanskelig kan få tilstrekkelig sikkerhet i den enkelte sak for at det *ikke* er noen årsakssammenheng mellom en kriminell handling og en alvorlig psykisk avvikstilstand. Og da bør man som ellers i strafferetten, la tvilen komme den sinnslidende til gode. Personer med alvorlige psykiske lidelser som begår kriminelle handlinger bør dessuten i første rekke tas hånd om av det psykiske helsevern, og ikke av strafferettsapparatet. Spesielt vil det være uheldig å plassere slike lovbytere i fengsel.²⁹

---

²⁸ Aslak Syse, Strafferettslig (u)tilregnelighet – juridiske, moralske og faglige dilemmaer *Tidsskrift for strafferett* 2006-3 s. 154-155, Randi Rosenqvist, Straffelovens medisinske prinsipp, utfordringer for moderne psykiatri, *Tidsskrift for strafferett* 2010-1 s. 14

²⁹ Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) s. 26-27

2.2 Den historiske utviklingen av tilregnelighetsbestemmelsene

For å forstå hvordan lovbestemmelsene om tilregnelighet blir anvendt i dag, er det hensiktsmessig å se på den historiske rettsutviklingen.³⁰ Under årenes løp har det vært lovfestet ulike utilregnelighetsregler i Norge. Selv om utformingen gang på gang er gjort til gjenstand for grundig overveielse, har det vist seg vanskelig å finne frem til regler som har vunnet den alminnelige tilslutning.³¹

2.2.1 Kriminalloven av 1842

Det medisinske prinsipp ble lovfestet i Kriminalloven § 2.³² I lovens forarbeider står det skrevet at ”*galne eller avsindige*”³³ per definisjon mangler fri vilje til å innse at handlingen er ulovlig, og at dette er begrunnelsen for den absolutte straffrihetsregel. Etter Kriminalloven §§ 3 og 4 ble det også oppstilt betingede straffrihetsbestemmelser. Bevisstløshet og døvstumhet kunne medføre straffrihet. Disse bestemmelsene hadde et innslag av det psykologiske prinsipp, da det i større grad var opp til dommerens ansvar å vurdere utilregnelighet, enn der de medisinsk sakkyndige hadde diagnostisert en absolutt straffrihetstilstand.³⁴

2.2.2 Straffeloven av 1902

Straffeloven av 1902 innførte i §§ 44 og 45 nye lovbestemmelser om de psykiske forutsetninger for straff. Lovens § 44 hadde denne ordlyd:

---

³⁰ Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri i praksis* 2004 s. 55

³¹ NOU 1974: 17 s. 10

³² Lov angaaende Forbrydelser (Kriminalloven) av 20. august 1842

³³ Begrepet endret til ”*sindssyg*” i 1848

³⁴ Randi Rosenqvist, Straffelovens medisinske prinsipp, utfordringer for moderne psykiatri, *Tidsskrift for strafferett* 2010 s. 3-4

“En handling er ikke strafbar, naar den handlende ved dens foretagelse var sindssyg, bevidstløs eller iøvrigt utilregnelig paa grund af mangelfuld udvikling af sjælsevnerne eller svækkelse eller sygelig forstyrrelse af disse eller formedelst tvang eller overhængende fare.”

Under lovens forberedelse var det stor uenighet om hvordan reglene skulle bygges opp. Striden sto først og fremst om det medisinske eller psykologiske prinsipp skulle legges til grunn. Det endte med at man i § 44 tok sikte på å slå fast det medisinske prinsipp for de sinnssyke og bevisstløse, mens det psykologiske prinsipp ble lagt til grunn utenfor dette området.³⁵ Straffeloven § 45 hadde denne ordlyd:

“Har nogen i den hensigt at forøve en strafbar handling hensat sig i en forbigaaende tilstand af nogen i § 44 omhandlet art, bliver denne tilstand uden indflytelse paa strafbarheden.

Er han ellers ved egen skyld kommet i en saadan tilstand, og foretager han paa grund af denne nogen handling, der er strafbar, ogsaa naar den forøves at uagtsomhed, anvendes den for uagtsomhed bestemte straf.”

Bestemmelsens første ledd innebar at den som ikke kunne antas å ha hensatt seg i beruselse med det forsett å begå et lovbrudd, (og det motsatte ville bare sjelden kunne bevises), måtte fritas for ansvar om beruselsen hadde gjort han sanseløs, og han i denne tilstand hadde overtrådt et straffebud som bare rammet den forsettlige handling. På dette punkt innebar loven ikke noe annet enn det som fulgte av alminnelige strafferettslige prinsipper. Regelen i § 45 2. annet ledd var derimot ment å gå noe videre enn det som ville følge av vanlige regler om uaktsomhet. Det skulle nemlig være uten betydning for uaktsomhetsansvaret at vedkommende som beruset seg, ikke på forhånd kunne anta at han ville forgå seg som han hadde gjort.³⁶

---

³⁵ NOU 1974: 17 s. 41

³⁶ NOU 1974:17 s. 42

2.2.3 Revisjon av reglene i 1929

Ved lov av 22. februar 1929 nr. 5 ble strl. §§ 44 og 45 til dels dyptgripende revidert. Loven gikk helt bort fra det psykologiske prinsipp, og det medisinske prinsipp fikk en klarere utforming. De tilstander som ledet til straffrihet ble begrenset til kun å gjelde sinnssykdom og bevisstløshet. De øvrige tilstander som i den opprinnelige § 44 kunne gjøre lovbryteren utilregnelig, kunne ikke etter lovrevisjonen danne grunnlag for straffrihet. Lovens nye § 44 lød:

“En handling er ikke straffbar når gjerningsmannen ved dens foretagelse var sinnssyk eller bevisstløs.”

Det ble uttrykkelig presisert i forbindelse med revisjonen at uttrykket “sinnssyk” måtte forstås slik at det omfattet både psykose og åndssvakhet i høy grad.³⁷

Ved revisjonen var det enighet om at de tidligere reglene i § 45 ble ansett som for milde. Hovedankepunktet mot § 45 var nettopp at den *ikke* satte lovbreakere som hadde handlet under bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus i en strafferettslig særstilling, med en liten reservasjon for de tilfelle hvor den begåtte handling var straffbar i sin uaktsomme form. I likhet med andre lovbreakere som hadde vært bevisstløse på handlingstiden, ble de som hadde vært bevisstløse på grunn av selvforskyldt rus, frikjent etter den dagjeldende § 44. Antallet lovbreakere som faktisk ble frifunnet på dette grunnlag var ikke mange, men til gjengjeld vakte enkelte av disse frifinnelser stor oppsikt og harme blant allmennheten. Særlig sedelighetssaker hvor gjerningspersonen var beruset, men ble frikjent, vakte forferdelse i befolkningen.³⁸ Ved lovrevisjonen fikk § 45 denne ordlyd:

“Bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler), utelukker ikke straff.”

---

³⁷ NOU 1974: 17 s. 43

³⁸ NOU 1974: 17 s. 48-49 jf. Innst. O. II 1929 s. 5

2.2.4 Revisjon av reglene i 1997

Ved lov av 17. januar 1997 nr. 11, som trådte i kraft 1. januar 2002, ble tilregnelighetsbestemmelsene etter lange forutgående utredninger revidert på ny. De mest relevante utredninger som ligger til grunn for revisjonen er: Straffelovrådet sin utredning fra 1974³⁹ og Særreaksjonsutvalget sin utredning fra 1990.⁴⁰ I tillegg kommer Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) og Innst. O. nr. 34 (1996-1997). Endringene ble imidlertid ikke så store som man etter de forutgående utredninger kunne ha ventet.

2.2.4.1 Straffelovrådet sin utredning i 1974

Etter oppdrag fra Justisdepartementet avga Straffelovrådet i sin utredning et forslag om en absolutt straffrihetsregel for kjerneområdet av tilregnelighet (§ 44), og en fakultativ straffrihetsregel (en kan-regel) for personer som ikke udiskutabelt var sinnssyke (§ 45 første ledd). I forhold til § 44 mente man at det var uheldig at “sinnssyk” ble tolket så vidt at det også dekket de åndssvake. Man antok at det var best at begge tilstander ble nevnt i lovteksten. Straffelovrådet mente dessuten at § 45 gikk vel langt når den uten noen reservasjoner foreskrev at bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus, ikke utelukket straff. I tilknytning til § 45 foreslo derfor rådet en begrenset adgang til å frita en lovovertreder selv om han har handlet i selvforskyldt rus.⁴¹ Straffelovrådet sitt forslag til nye bestemmelser lød:

§ 44 “Den som på handlingstiden var alvorlig sinnslidende(sinnssyk), eller var psykisk utviklingshemmet i alvorlig grad (åndssvak), straffes ikke. Bot kan likevel ilegges.”

§ 45 “Har gjerningsmannen handlet under en sterk bevissthetsforstyrrelse eller annen i annen dyptgående abnormtilstand, kan retten frita han for straff.

---

³⁹ NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslig særreaksjoner

⁴⁰ NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner

⁴¹ NOU 1974: 17 s. 52-56 og 66-68

Var bevisstløsheten en følge av selvforskyldt rus, kan gjerningsmannen bare fritas for straff når særlige grunner taler for det.”

Forslaget ble møtt med sterk motstand både fra høringsinstanser og i den alminnelige debatt, og det ble ikke fremmet noen lovforslag på grunnlag av utredningen.⁴²

2.2.4.2 Særreaksjonsutvalget sin utredning i 1990

Etter forslag fra Straffelovkommisjonen oppnevnte Justisdepartementet et underutvalg under Straffelovkommisjonen for å lage en ny utredning. Utvalget støttet forslaget fra 1974 om en absolutt straffrihetsregel og en fakultativ regel for visse gråsonetilfeller. Den fakultative regelen burde omfatte personer som hadde en alvorlig psykisk lidelse, personer som hadde en lettere grad av psykisk utviklingshemming samt personer som handlet under en sterk bevissthetsforstyrrelse. Begrunnelsen var at det kan foreligge tilstander som selv om de ikke blir diagnostisert som psykoser (sinnssykdom), kan være like dyptgripende og virke like forstyrrende på motivdannelse og evne til å la seg påvirke av straffetrusselen. Særreaksjonsutvalget gikk derimot inn for en strengere vurdering for frikjennelse ved selvforskyldt rus. Fritak etter Særreaksjonsutvalget sitt forslag kunne bare skje når “når helt særlig omstendigheter taler for det.” Særreaksjonsutvalget ønsket i tillegg å tilføye uttrykket “og dermed uten evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen”, i strl. § 44, uten at dette skulle innebære noen realitetsendring.⁴³ Forslaget til nye bestemmelser lød:

§ 44” Den som på handlingstiden var psykotisk og dermed uten evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, straffes ikke.

Det samme gjelder den som på handlingstiden var høygradig psykisk utviklingshemmet.”

§ 45 “Den som på handlingstiden hadde en alvorlig psykisk lidelse med en betydelig svekket evne til realistisk vurdering av sitt forhold til omverdenen, men ikke var

---

⁴² NOU 1990: 5 s. 7

⁴³ NOU 1990: 5 s. 46 flg.

psykotisk, jf. § 44 kan likevel fritas for straff.

Den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i lettere grad, kan fritas for straff når særlige omstendigheter taler for det.

Den som handlet under sterk bevissthetsforstyrrelse, kan også fritas for straff. Var bevissthetsforstyrrelser en følge av selvforskyldt rus, kan bare lovbrysteren fritas for straff når bare helt særlige omstendigheter taler for det.”

2.2.4.3 Ot. prp. nr. 87 (1993-1994)

Departementet var enig i at sinnssykdom og psykisk utviklingshemming i høy grad burde omfattes av den absolutte straffrihetsregel, mens bevisstløshet burde omfattes av en eventuell fakultativ straffrihetsregel.⁴⁴ Departementet gikk derimot ikke inn for forslaget om å åpne for straffrihet ved selvforskyldt rus. De mente gjeldende rett ikke ble ansett som urimelig hard. Dessuten talte mange hensyn i mot å åpne for straffrihet ved selvforskyldt rus, selv om denne gjøres veldig snever⁴⁵

2.2.4.4 Innst. O. nr. 34 (1996-1997)

Flertallet i Stortingets justiskomite var i mot en fakultativ straffrihetsregel. Flertallet ønsket ikke en slik utvidelse av reglene, og Stortingets flertall sluttet seg til dette. Flertallet i justiskomiteen uttalte blant annet at det var uheldig å ha uklare regler om straffrihet. Reglene om straffrihet burde beholdes de tilstander der det ikke kunne være noe tvil om grunnlaget for straffrihet.⁴⁶ Dette førte til at bevisstløshet igjen ble omfattet av den absolutte straffrihetsregel i § 44, mens unntaket for bevisstløshet ved selvforskyldt rus i § 45 ble stående uten endringer.

---

⁴⁴ Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) s. 25

⁴⁵ Ot. Prp. nr. 87 (1993-1994) s. 38

⁴⁶ Inns. O. nr. 34 (1996-1997) punkt. 5.4

2.3 Hensynet bak reglene om utilregnelighet

Hverken forarbeidene til straffeloven av 1902 eller endringene i reglene om utilregnelighet i 1929 har noen samlet prinsipiell drøftelse av om vi bør ha regler om utilregnelighet. Bakgrunnen er trolig at det ble ansett som en selvfølge at man skulle ha slike regler, og at de fleste andre land som det var naturlig å sammenligne seg med, hadde regler om utilregnelighet.⁴⁷ Hensynet bak reglene er blitt nærmere utbrodert i forarbeidene til revisjonen av tilregnelighetsbestemmelsene i 1997, og i juridisk teori.

2.3.1 Begrunnelsen bak straffeloven § 44

Straffrihet for en psykisk abnorm lovovertreder kan begrunnes ut fra tre forskjellige utgangspunkter: *skyldsynspunkter*, *allmennpreventive synspunkter* og *behandlingssynspunkter*. Grunnlaget for straffriheten er i følge den første type begrunnelser at det ville være *urettferdig* å straffe den som handler under innflytelse av sykdom eller bevissthetsforstyrrelser. De to andre typer av begrunnelser tar derimot utgangspunkt i de praktiske virkninger av straffen; forskjellen mellom dem er at den ene ser på virkningen av straffetrusselen, mens den annen ser på virkningen av straffefullbyrdelsen.⁴⁸

2.3.1.1 Skyldsynspunkter

Den grunn for straffrihet som ligger nærmest for den alminnelige rettsbevissthet er antakelig at det føles urettferdig og inhumant å straffe for en handling som skyldes sykdom og derfor ikke er et utslag av gjerningsmannens frie valg.⁴⁹ Han kan ikke betraktes som ansvarlig for sine handlinger, og det er da ikke grunnlag for noen

---

⁴⁷ Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) s. 25

⁴⁸ NOU 1974: 17 s. 161-162

⁴⁹ NOU 1974: 17 s. 162

bebreidelse mot ham. Som man sier: Han har ikke skyldene. Tankegangen er at den normale “kan for” sine handlinger, den utilregnelige ikke.⁵⁰

Dersom man ser straffens begrunnelse i at den skal være en rettferdig gjengjeldelse for den onde handling, følger denne begrensning av straffelovens rekkevidde som en konsekvens av utgangpunktet. Dersom man ser straffen som et praktisk middel til å beskytte samfunnet, er saken ikke så innlysende. Man kan hevde at det utelukkende må avgjøres ut ifra praktiske grunner hvordan sinnssyke skal behandles, og at man må se bort fra begreper som skyld og moralsk ansvarlighet. Men man kan også hevde at selv om straffen er å beskytte samfunnet, står den i en annen stilling enn rent preventive forholdsregler som f. eks. isolering av smittefarlige syke. I vår kulturtradisjon har det derfor vært vanlig akseptert at man setter moralske grenser for bruken av straff, og at det som gjør straffen moralsk berettiget er at gjerningsmannen har hatt mulighet til å foreta et valg mellom å foreta den straffbare handling eller å la være. Av den grunn har straffeansvar uten subjektiv skyld (objektivt straffeansvar) ikke vært anerkjent uten i rent spesielle tilfelle. Og av samme grunn bør det kreves at gjerningsmannen har forutsetninger for å foreta et rasjonelt valg, det vil si en viss evne til innsikt og selvkontroll.⁵¹

2.3.1.2 Allmennpreventive synspunkter

Et primært formål for lovens straffetrusler er å avholde borgerne fra slike handlinger som loven forbyr. For at denne mekanisme skal kunne virke, må vedkommende person ha en viss evne til å reagere normalt på motiver. Fra et allmennpreventivt synspunkt kan straffen ikke oppnå sitt formål ovenfor personer som mangler forutsetningen for å la seg påvirke av straffetrusselen. Og om en unntar slike personer fra straffeansvar gjør det ikke noe nevneverdig skår i straffens effektivitet overfor borgerne ellers.⁵²

---

⁵⁰ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 291-292

⁵¹ NOU 1974: 17 s. 162

⁵² Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 292

2.3.1.3 Behandlingssynspunkter

Man kan også ta utgangspunkt i praktiske, kriminalpolitiske betraktninger. Fra et *individualpreventivt* synspunkt er straff lite på sin plass overfor de grupper det her er tale om. Sinnssyke lovovertrедere tar en mer hensiktsmessig hånd om i helsevesenet enn i fengsler.⁵³

2.3.1.4 Mest relevante hensyn etter siste lovendring

Ut fra forskjellige synspunkter kommer man altså til det samme resultat. Visse sjelelige forutsetninger må kreves for anvendelse av straff. Den nærmere avgrensning av utilregneligheten kan derimot bli forskjellig etter som utgangspunktet er det ene eller det annet. Våre gjeldende rettsregler er blitt til på grunnlag av en historisk utvikling, hvor både skyldsynspunkter, allmenn og individualpreventive hensyn og til dels også retts tekniske hensyn har hatt innflytelse. Ved revisjonen av reglene om tilregnelighet i 1997, var det betraktninger om den utilregneliges manglende moralske skyld som sto i forgrunnen.⁵⁴

2.3.2 Begrunnelsen bak straffeloven § 45

Bestemmelsen om at bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus ikke fører til straffrihet, oppstiller et unntak fra de alminnelige reglene om utilregnelighet. Begrunnelsen for dette er blandet.

2.3.2.1 Skyldsynspunkter

Fra et skyldsynspunkt er stillingen denne: Det som kan legges gjerningsmannen til last er at han har drukket seg fra sans og samling. Hvor sterk bebreidelse dette gir grunnlag

---

⁵³ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2002 s. 292

⁵⁴ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 291-292

for, beror på om det må betraktes som et enkeltstående ulykkelig tilfelle eller om han fra tidligere kjenner sine farlige tilbøyeligheter under rus. Hva han foretar seg i sin sanseløse tilstand er han ikke herre over, og han skulle under vanlige strafferettslige prinsipper i høyden ha et uaktsomhetsansvar, med mindre han har beruset seg nettopp med det forsett å begå handlingen.⁵⁵

2.3.2.2 Allmennpreventive synspunkter

Fra dette synspunkt kan det sies at straffetrusselen ikke kan øve noen virkning på den sanseløs berusede. Dette skulle føre til å anse straffetrusselen som uanvendelig. Men visse mer indirekte allmennpreventive synspunkter kan nok anføres til fordel for et ansvar. Det kan i hvert fall teoretisk tenkes å ha sin betydning for den enkeltes forhold til å drikke seg beruset, at lovgivningen slår fast at den berusede rammes av det fulle ansvar for sine handlinger. Dessuten kan beruselsens grad være vanskelig å konstatere; godtar man bevisstløshet som følge av beruselse som straffrihetsgrunn kan det derfor bli en unnskyldning for en gjerningsmann som i virkeligheten ikke var så sterkt beruset.

Det synes også som om folk flest har vanskelig for å akseptere selvforskyldt beruselse som straffrihetsgrunn, og frifinnelse på dette grunnlag kan derfor medføre en viss svekkelse av straffesystemets autoritet og dermed av dets moralskapende virkning. Den alminnelige motvilje mot å godta beruselse som straffrihetsgrunn henger antakelig også sammen med gjengjeldelsestanken i dens mer primitive form, som holder seg til handlingen og dens resultater, og ikke den subjektive skyld.⁵⁶

2.3.2.3 Behandlingssynspunkter

Fra dette synspunktet er situasjonen at lovovertrедelse begått i ekstrem rus ikke sier noe om gjerningspersonen kriminelle tilbøyeligheter i normal tilstand. Dermed er det imidlertid ikke sagt at reaksjonen er overflødig. Handlingen kan indisere en fare for

---

⁵⁵ NOU: 1974: 17 s. 166

⁵⁶ NOU: 1974: 17 s. 166

gjentakelse dersom gjerningsmannen på ny drikker seg fra sans og samling. Det gjelder derfor å hindre dette. Vanlig straff for handlingen kan naturligvis gi gjerningsmannen en sterk motivasjon for å kontrollere sitt alkoholmisbruk i fremtiden. Men ofte vil man vel kunne regne med at det som har skjedd i seg selv har gitt gjerningsmannen en tilstrekkelig lærepenge. Det kan på den annen side også tenkes ekstreme tilfelle, hvor en person gang på gang begår grove forbrytelser under rus, og hvor derfor en varig uskadeliggjørelse synes påkrevd.⁵⁷

2.3.2.4 Mest relevante hensyn etter siste lovendring

Da lovens bestemmelser ble revidert i 1929, var det enighet om at de tidligere regler var for milde. Særlig ble det pekt på det folkeoppdragende moment i at man er fullt ansvarlig også for handlinger foregått under rus. Men sterkest virket nok henvisningen til den alminnelige rettsbevissthet – eller iallfall den sunne rettsbevissthet – som krevde fullt ansvar for den berusede. Dessuten spilte sikkert den prinsipielle motviljen i brede kretser mot alkoholbruk en sterk rolle.⁵⁸

2.4 Rettsstillingen i andre skandinaviske land

Det finnes som nevnt ingen *allmenngyldig* definisjon av tilregnelighet og utilregnelighet. Det kan derfor ved beskrivelsen av rettsutviklingen av tilregnelighetsregler i Norge, være interessant å se hvordan sammenlignbare land regulerer problemstillingen.

---

⁵⁷ NOU: 1974: 17 s. 166

⁵⁸ Johs Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 315

2.4.1 Dansk rett

Den danske straffeloven § 16 1. ledd 1. punktum⁵⁹ slår fast at personer som på gjerningstiden var utilregnelige på grunn av ”*sinddom eller tilstande der må ligestilles hermed*” ikke skal straffes. Tilsvarende gjelder personer som er ”*mentalt retarderede i højere grad*” etter § 16 1. ledd 2. punktum.

Utrykket ”*sinddom*” omfatter de tilstander som etter dansk psykiatrisk terminologi defineres under denne betegnelse, eller under betegnelsen psykose. Andre ”*tilstande der må ligestilles*” svarer ikke til noe psykiatrisk klassifikasjon, men utvider det strafferettslige unntaket fra straff til å omfatte grensetilfelle, hvor en psykisk abnorm tilstand, som ikke kan klassifiseres som en sinnssykdom, har medført en likeså inngripende forandring i sjelelivet som en sinnssykdom.⁶⁰

Den rettspsykiatriske erklæring om at gjerningsmannen befant seg i en sinnssyk eller lignende tilstand på gjerningstiden, er ikke tilstrekkelig i seg selv for å føre til straffrihet. Den danske straffeloven oppstiller ytterligere et vilkår om at gjerningsmannen må ha vært utilregnelig ”*på grund af*” denne tilstand. Den danske straffeloven bygger ikke på et rent medisinsk prinsipp, men oppstiller i tillegg et krav om årsakssammenheng mellom sinnssykdommen og den straffbare handling. Dette er et rettslig vilkår som gir retten mulighet til å statuere et straffeansvar, selv om en av de abnormtilstander som er omfattet av bestemmelsen har foreligget på gjerningstiden.⁶¹

Den danske straffeloven regulerer i § 16 1. ledd 3. punktum de tilfeller når en gjerningsmannen på gjerningstiden befant seg i en forbigående tilstand av ”*sindssygdом eller i en tilstand der ligestilles hermed*”, som var fremkalt av alkohol eller andre rusmidler. I slike tilfelle kan straff likevel idømmes, når særlige omstendigheter taler for det. Det er kun hvis tilstanden har karakter av å være en forbigående sinnssykdom eller lignende, at denne bestemmelsen får anvendelse. Kroniske sinnssykdommer som

---

⁵⁹ Straffeloven af 15. april 1930

⁶⁰ Vagn Greve, *Kommenteret straffelov Almindelig del* 2005 s. 169-171

⁶¹ Vagn Greve, *Kommenteret straffelov Almindelig del* 2005 s. 171

følge av vedvarende rusmisbruk (kronisk alkoholpsykose og lignende), må bedømmes etter hovedregelen i § 16 1. ledd 1. punktum.

Forbigående sinnssykdommer skiller seg fra vanlige sinnssykdommer ved at de normalt er selvforskyldte. Det er dette særegne trekket som er årsaken til at disse tilstandene er utskilt i en egen bestemmelse. Selv om man etter 1. punktum ville bli straffri, kan straff pålegges etter 3. punktum, når særlige omstendigheter foreligger. Denne formulering bygger på en forutsetning om at det i disse tilfelle kan være spørsmål om å ilegge straffeansvar i et videre omfang enn etter 1. punktum. Etter forarbeidene vil bestemmelsen særlig være aktuell når det er opplyst at tiltalte tidligere har vært i lignende tilstander, og det derfor kan bebreides ham at han på ny har ruset seg med kjennskap til de risikomomenter som dette kan medføre for ham.⁶²

Dersom man blir å anse som straffri etter § 16, frifinnes tiltalte for straff, men det er fullt mulig å idømme andre reaksjoner som psykiatrisk behandling og/eller sikring.⁶³

2.4.2 Svensk rett

I Sverige har man ikke rettsregler om tilregnelighet i tradisjonell forstand.

Frem til 1965 fulgte det av den svenske straffeloven at den som på hadde begått en straffbar handling under innflytelse av sinnssykdom, bevisstløshet eller andre psykiske abnormtilstander som måtte likestilles med sinnssykdom, skulle være straffrie. Etter at Brottbalken⁶⁴ ble innført i 1965 kan nå alle som blir funnet skyldige i å ha begått en straffbar handling idømmes straff, med unntak av en bestemmelse som begrenser valget av ”påföljder” overfor lovovertrедere med visse psykiske forstyrrelser.⁶⁵

Brottbalken 6 § unntar fra fengselsstraff personer som begår en kriminell handling under påvirkning en ”*allvarlig psykisk störning*”. Definisjonen av den personkrets som

---

⁶² Vagn Greve, *Kommenteret straffelov Almindelig del* 2005 s. 171-173

⁶³ Vagn Greve, *Kommenteret straffelov Almindelig del* 2005 s. 174-175

⁶⁴ Brottbalken 1962:700

⁶⁵ Susanna Radovic (Red.), *Tillräknelighet* 2009 s.10

omfattes av bestemmelsen har blitt endret en rekke ganger siden Brottsbalken ble innført, med det formål å minske gruppen som kan unntas fra fengselsstraff. ”*Allvarlig psykisk störning*” omfatter for det første psykotiske tilstander, herunder tilstander med vrangforestillinger, hallusinasjoner og forvirring. I tillegg omfattes blant annet alvorlige depresjoner med selvmordstanker, nevrosener, alkoholpsykoser, psykoser som følge av narkotikamisbruk, abstinensstilstander og aldersdemens. Også kvalifiserte former for psykisk utviklingshemming omfattes av begrepet.⁶⁶

En forutsetning for å unnta en lovbrøyer fra fengselsstraff er at lovbruddet har skjedd ”*under påverkan av*” den alvorlige psykiske forstyrrelsen. Dette betyr at det ikke er nok å oppfylle en medisinsk diagnose, men at det i tillegg må foreligge en årsakssammenheng mellom lovbruddet og sykdommen.⁶⁷

Gjennom en lovendring som trådte i kraft den 1. juli 2008 kan fengselstraff likevel idømmes selv om den tiltalte lider av en alvorlig psykisk lidelse. Dette er særlig aktuelt ved alvorlige lovbrudd eller når gjerningsmannen har et begrenset behov for psykiatrisk omsorg. Det kan dessuten være aktuelt når gjerningsmannen ved selvforskyldt rus har fått en alvorlig psykisk lidelse. Man har likevel ikke åpnet for fengselstraff for de aller mest alvorlige psykisk syke, det vil si de som savner innsikt i sin gjernings natur eller ikke kan kontrollere sine handlinger.⁶⁸

Den svenske modellen skiller seg fra de fleste andre land. Den 10. juli 2008 bestemte den svenske Regjeringen at man skulle starte en utredning med det utgangspunkt om man igjen burde innføre tilregnelighet som et vilkår for straffeansvar.

---

⁶⁶ Susanna Radovic (Red.), *Tillräknelighet* 2009 s.98-99

⁶⁷ Susanna Radovic (Red.), *Tillräknelighet* 2009 s.10

⁶⁸ Susanna Radovic (Red.), *Tillräknelighet* 2009 s.10

3 Den rettspsykiatriske forståelsen av forbigående psykose ved selvforskyldt rus

Enhver som tjener som sakkyndig i rettsmedisinske spørsmål har plikt til å sende Den rettsmedisinske kommisjon sin skriftlige erklæring som han gir retten jf. strpl. § 147.⁶⁹ Den rettsmedisinske kommisjon behandler derfor alle rettspsykiatriske uttalelser i straffesaker. Ved redegjørelsen av den rettspsykiatriske forståelsen av forbigående psykose ved selvforskyldt rus, finner jeg det derfor naturlig å ta utgangspunkt i Den rettsmedisinske kommisjonen sin forståelse av begrepet.

3.1 Den rettsmedisinske kommisjon

Den rettsmedisinske kommisjon er en nasjonal kommisjon oppnevnt av Justisdepartementet, hvis hovedoppgave er å foreta en ekstern kvalitetssikring av alle rettsmedisinske sakkyndigvurderinger avgitt i straffesaker. Kommisjonen søker ved sitt arbeid å sørge for rettslikhet innen rettspsykiatriske utredninger, og at de vurderinger som de sakkyndige gjør, er i henhold til gjeldende rettstilstand.⁷⁰

Den rettsmedisinske kommisjons praksis er bygget på lovens forarbeider og rettspraksis, rettspsykiatrisk faglitteratur og faglig tradisjon. I alvorlige straffesaker blir skyldspørsmålet oftest avgjort av lagretten, og er derfor ikke begrunnet. Det er derfor ikke så mange rettskraftige dommer som beskriver de avveielser som er gjort i forhold til om en bestemt tilstand faller innenfor eller utenfor § 44.⁷¹

---

⁶⁹ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven, strpl.) av 22. mai 1981 nr. 25

⁷⁰ <http://www.justissekretariatene.no/nb/Innhold/DRK/>

⁷¹ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 1. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

3.2 Kommisjonens forståelse av rusutløste psykoser

Ved avgrensningen av psykosebegrepet i straffeloven forholder Den rettsmedisinske kommisjonen seg primært til de vurderinger som er fremkommet i lovens forarbeider. Den gang da NOU 1990: 5 ble skrevet, hadde lovkommisjonen og Den rettsmedisinske kommisjon erfaringer med at enkelte personer ble kortvarig psykotiske ved bruk av nyere rusmidler. Lovkommisjonen var da av den oppfatning at slike intoksikasjonstilstander strafferettslig skulle likestilles med intoksikasjon av alkohol.⁷² Selv om lovkommisjonen sitt forslag om en fakultativ straffrihetsregel ikke ble vedtatt og man beholdt en straffrihetsregel som følger det medisinske prinsipp, har Den rettsmedisinske kommisjonen oppfattet det som at det var Stortingets ønske at når den avvikende sinnstilstand skyldtes rusintoksikasjon, skulle dette ikke medføre mulighet for straffrihet. Den rettsmedisinske kommisjonen har derfor praktisert at kortvarige psykotiske tilstander fremkommet ved rus, skal betegnes som bevisstløshet i strl. § 44 sin forstand.⁷³

3.2.1 Årsaken til psykosen

Det er de sakkyndige som må utrede *årsaken* til bevissthetsforstyrrelsen, mens retten skal ta stilling til om bevissthetsforstyrrelsen er selvforskyldt.

Ved klinisk psykose som oppstår ved intoksikasjoner, er det som regel kun intoksikasjonen som er årsak til den avvikende tilstanden, selv om personer med en antatt mindre hjerneskade oftere vil reagere med en intoksikasjonspsykose. I en del alkoholsaker setter de sakkyndige som årsak til en bevissthetsforstyrrelse ofte en kombinasjon av alkohol og emosjonell opphisselse. Den rettsmedisinske kommisjonen

---

⁷² NOU 1990: 5 s. 59

⁷³ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 2. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

har i slike saker forstått rettspraksis slik at dersom rusen er mer enn ubetydelig, vil rusen betraktes som årsaken og retten må så vurdere om den er selvforskyldt.⁷⁴

3.2.2 Varigheten av rusutløste psykoser

Langvarig misbruk av alkohol kan i noen tilfeller føre til utvikling av en kronisk sinnslidelse. Slike psykoser vil kunne bestå selv om alkoholmisbruket opphører.⁷⁵ Slike kronisk psykotiske tilfeller er dessverre ikke sjeldne. Den rettsmedisinske kommisjon har konkludert med at når slike tilstander medfører en psykotisk tilstand over lengre tid, så vil straffelovens begrep “psykose” være oppfylt, selv om tilstanden for så vidt er rusutløst.⁷⁶ Hvordan ”lengre tid” skal oppfattes vil jeg behandle nedenfor.

3.2.2.1 Den kliniske utvikling etter 1990

Siden NOU 1990: 5 ble skrevet har det skjedd en utvikling i psykiatrisk diagnostikk. ICD -10 kom i 1997, og en del sykdommer fikk etter denne psykose som dimensjon, ikke som sykdomskategori. For eksempel vil pasienter med schizofreni i lange perioder være uten psykotiske symptomer. Dette er ikke bare på grunn av diagnosesystemet, men ikke minst på grunn av bedre behandling. Rettspsykiatere må derfor ikke bare stille en diagnose, men også klart redegjøre for om hvorvidt symptomene på handlingstiden hadde psykotisk styrke.

En annen viktig endring i det rettspsykiatriske feltet er av epidemiologisk karakter. Frem til slutten av 1970 var alkohol den vanligste rusformen i Norge. Det er det fortsatt,

---

⁷⁴ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 2. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

⁷⁵ NOU 1990: 5 s. 39

⁷⁶ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 3-4. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

men fra slutten av 1970 årene kom heroin, amfetamin, LSD og ulike andre syntetiske rusmidler, i tillegg til hasj som hadde vært i bruk fra slutten av 1960-tallet. Det typiske med disse misbrukerne er at de ofte har et blandingsmisbruk hvor interaksjoner mellom flere kjemiske stoff forekommer.

Noen av disse misbrukerne har pådratt seg hjerneskader, enten pga. overdoser og/eller på grunn av endring i det kjemiske signalsystemet i hjernen. Mange som har en primær schizofren lidelse ruser seg og stoffmisbruket forverrer den underliggende sykdommen. Atter andre ruser seg mer eller mindre kontinuerlig over lang tid med mange ulike stoffer, og utvikler adferdsforstyrrelser og psykotiske symptomer som varer over tid.⁷⁷

3.2.2.1.1 Ervervete kroniske psykoser

Personer som har pådratt seg en hjerneskade/organisk sinnslidelse eller som har en schizofren sinnslidelse som forverres ved rus, har etter Den rettsmedisinske kommisjon sin praksis vært å anse som psykotiske jf. strl. § 44, når det har vært psykotiske symptomer til stede på handlingstiden.

I praksis kan det ofte oppstå tvil om det ”kun” dreier seg om en intoksikasjonspsykose eller om gjerningspersonen har en klart utviklet sinnslidelse med psykose. Slike pasienter har ofte vært innlagt på psykiatriske institusjoner flere ganger med diagnose rusutløst psykotisk tilstand. De har roet seg etter få dager med medisinering og blitt utskrevet, uten at man har hatt tid til å undersøke om de faktisk fortsatt er psykotiske, men mer tildekkede. For å avdekke mulige psykotiske grunnlidelser er det viktig at det gjøres grundige psykiatriske vurderinger, men ikke før man er sikker på at gjerningspersonen har vært edru over lengre tid.⁷⁸

---

⁷⁷ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 5. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

⁷⁸ Randi Rosenqvist, *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 65

3.2.2.1.2 Intoksikasjonspsykose

Da NOU 1990: 5 ble skrevet ble det antatt at personer som hadde pådratt seg en intoksikasjonspsykose ville bli redde og holde seg borte fra stoff, i alle fall en viss tid fremover. Man hadde ikke forutsett den langvarige, kontinuerlige rusing med mer eller mindre kontinuerlige psykotiske symptomer. Den rettsmedisinske kommisjon har derfor i behandlingen av slike saker forholdt seg til teksten i NOU 1990: 5 s 39:

...”uansett hvordan dette forholder seg medisinsk, vil selvforskyldte rustilstander ikke medføre ansvarsfrihet etter utvalgets forslag...”

Den rettsmedisinske kommisjon har i sin praksis lagt mer vekt på dette utsagnet enn:

”I praksis vil man ikke regne med mer enn ca. ett døgns intoksikasjon etter inntak av hallusinogener”.

Psykosar utløst av intoksikasjonstilstander kan vare i flere dager. Dersom man har et blandingsmisbruk eller et langvarig misbruk, vil de psykotiske symptomene kunne være til stede i noe tid etter at stoffet er gått ut av kroppen. I ICD -10 beskriver man at slike psykosar forsvinner i det minste delvis innen en måned, og fullstendig innen 6 måneder. Fettløselige rusmidler som hasj kan lagres i kroppen i mange uker etter siste inntak dersom man har ruset seg over tid. Andre rusmidler har ulike utskillelsetid. Utskillelsetiden kan forlenges ved blandingsrus og det kan være vanskelig å beregne når alt stoff er ute av kroppen.

Den rettsmedisinske kommisjon har ingen sikker mening om når en slik psykotisk reaksjon bør lede til straffrihet. Når den psykotiske tilstanden kun varer i få dager, eventuelt en uke eller to, så vil dette være å oppfatte som en rettspsykiatrisk bevissthetsforstyrrelse og ikke en psykose. Vedkommende vil da imidlertid måtte bli helt psykosefri ved avhold for at tilstanden strafferettslig skal oppfattes som en bevissthetsforstyrrelse og derved kunne omfattes av strl. §§ 44 og 45.

Dersom psykosen varer *mer enn en måned* etter at stoffet er ute av kroppen, vil man være tilbøyelige til å mene at det dreier seg om en psykose i strafferettslig forstand. Dette er imidlertid ikke juridisk klart. Man legger i slike saker stor vekt på en grundig psykiatrisk utredning når vedkommende er sikkert upåvirket. Dette kan være vanskelig å gjennomføre. Det må avklares at det ikke dreier seg om en kronisk ervervet psykoselidelse som i alle fall vil være en psykose i strafferettslig forstand. Intoksikasjonspsykoser som varer klart *mindre enn en måned* etter at rusen opphører skal etter Den rettsmedisinske kommisjon betraktes som “bevisstløshet”, selv om det klinisk (ICD-10) dreier seg om en psykotisk tilstand. Dette er for å gjennomføre den juridiske analogien til tilstanden ved alkoholrus.⁷⁹

---

⁷⁹ Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist s. 6. Uttalelsen ble avgitt i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

4 Straffeloven §§ 44 og 45

4.1 Straffeloven § 44

Straffeloven § 44 lyder:

“Den som på handlingstiden var psykotisk eller bevisstløs straffes ikke. Det samme gjelder den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad.”

Forarbeidene til strl. § 44 forutsetter at bestemmelsen er uttømmende.⁸⁰ I tillegg til strl. § 46, som unntar personer under 15 år fra straff, omfatter bestemmelsen altså de tilstander som etter norsk rett kan føre til utilregnelighet.

Vurderingen av om en person er tilregnelig, følger det generelle prinsippet i strafferetten om at det er tilstanden i gjerningsøyeblikket som er avgjørende.⁸¹

4.2 Straffeloven § 45

Straffeloven § 45 lyder:

“Bevisstløshet som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler), utelukker ikke straff.”

Etter strl. § 45 fritar man ikke bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus for straff. Bestemmelsen oppstiller altså et unntak fra den alminnelige straffbarhetsbetingelsen tilregnelighet. En person som er bevisstløs som følge av selvforskyldt rus er selvsagt

---

⁸⁰ Ot. prp. nr 87 (1993-1994) s. 22

⁸¹ Magnus Matningsdal, Gyldendal rettsdata § 44 (noten er sist hovedrevidert 06. september 2010)

ikke mer tilregnelig i medisinsk forstand enn en person som er utilregnelig av andre grunner.⁸²

Bestemmelsen oppstiller også et unntak fra kravet til subjektiv skyld. I praksis har man oppfattet bestemmelsen som uttrykk for et prinsipp om at gjerningspersonen til tross for beruselsen skal bedømmes som om han var edru. Ved lovrevisjonen i 1997 ble dette prinsippet lovfestet ved nye bestemmelser i strl. §§ 40 og 42. Man sier derfor gjerne at loven *fingerer* forsett i rustilfellene.⁸³

4.3 Ordlyden i straffeloven §§ 44 og 45

Ordlyden i strl. §§ 44 og 45 gir ingen direkte løsning på hvordan man skal løse en situasjon hvor gjerningsmannen har en forbigående psykose utløst av selvvalgt rus. Dersom man kun hadde hatt lovteksten å forholde seg til, ville den mest naturlige lovtolkingen føre til at gjerningsmannen ville gå straffri etter § 44. Det er etter ordlyden i strl. § 44 ikke utelukket at også forbigående rusutløste psykoser kan lede til straffrihet. Når strl. § 45 oppstiller et unntak fra de alminnelige reglene om tilregnelighet, men kun for bevisstløse tilstander, taler dette for at lovbrutere med psykoser skal gå straffri etter § 44 uansett årsak til psykosen.

---

⁸² Ståle Eskeland, *Strafferett* 2005 s. 335-336

⁸³ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 317

5 Forarbeidenes behandling av forbigående psykose ved selvforskyldt rus

5.1 NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner

Denne utredningen har en forholdsvis utdypende forklaring på hvilke tilstander som bør omfattes av begrepet “psykose” og således lede til straffrihet. Det sentrale ved alle psykoser er at forholdet til virkeligheten er forstyrret. Før man vil bruke diagnosen psykose, må det konstateres at den sjelelige abnormtilstand har hatt en viss varighet og ikke er over i løpet av få timer. Er abnormtilstanden meget kortvarig, kan det etter omstendighetene være grunn til å bedømme den som en sterk bevissthetsforstyrrelse.⁸⁴

For rustilfellene følger det av utredningene at strl. § 45 ikke sonderer etter om rusen er fremkalt ved alkohol eller ved andre rusmidler, men at det nesten bare er alkoholorus som har hatt praktisk betydning. Både den typiske og den atypiske rus er omfattet av strl. § 45. Eneste forskjell er at den atypiske rus lettere kan anses å være uforskyldt, da den vil inntre etter et lite alkoholkonsum.⁸⁵

5.2 NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner

Denne utredningen henviser til NOU 1974: 17 for betydningen av hva som ligger i begrepet “psykose”. Utredningen påpeker likevel at det har skjedd en utvikling i forståelsen av psykosebegrepet siden da, og noen tilføyelser og presiseringer må derfor til.⁸⁶ Det sentrale er fortsatt at evnen til realistisk vurdering av ens forhold til omverdenen i vesentlig grad er opphevet. Forarbeidene ramser så opp en rekke former for psykoser, herunder psykoser utløst ved rusmidler:

---

⁸⁴ NOU 1974: 17 s. 43

⁸⁵ NOU 1974: 17 s. 48-50

⁸⁶ NOU 1990: 5 s. 38

“En psykose kan følge av et langvarig alkoholmisbruk (alkoholpsykose). Også misbruk av hallusinogener kan provosere frem en psykose. Bare dersom de psykotiske symptomene vedvarer etter at den toksiske virkning er opphørt, vil det være riktig å bedømme situasjonen som sinnssykdom i straffelovens § 44 sin forstand.”⁸⁷

Denne utredningen gikk som nevnt inn for et forslag til en fakultativ straffrihetsregel, med en snever adgang til å frikjenne gjerningspersoner med bevissthetsforstyrrelser, herunder rustilstander. Utredningen nevner spesielt rus som har ført til forgiftninger som påvirker de psykiske funksjoner:

“Enkelte atypiske rustilstander vil kunne fremby psykotiske trekk. Det er omdiskutert om tilstanden bør diagnostiseres som en psykose. Uansett hvordan dette forholder seg rent medisinsk, vil selvforskyldte rustilstander ikke medføre ansvarsfrihet etter utvalgets forslag jf. § 45 3. ledd 2. pkt.

Tilsvarende problemstilling har man for virkningen av LSD eller andre hallusinogener. Bruk av slike stoff kan føre til psykotiske eller psykoselignende tilstander. Dersom tilstanden er forårsaket av stoffinntaket alene og forsvinner når den toksiske virkningen er opphørt, bedømmes tilstanden som en bevissthetsforstyrrelse. Dersom symptomene vedvarer utover giftvirkningen, vil lovbrysteren kunne vurderes under § 44. I praksis vil man ikke regne med mer enn ca. ett døgns intoksikasjonstid etter inntak av hallusinogener. Et straffbart forhold begått i en slik tilstand bedømmes etter utkastes § 45 3. ledd 2. pkt. (selvforskyldt rus).”⁸⁸

---

⁸⁷ NOU 1990: 5 s. 39

⁸⁸ NOU 1990: 5 s. 59

5.3 Ot. prp. nr. 87 (1993-1994) og Innst. O. nr. 34 (1996-1997)

Utredningene fra 1974 og 1990 la grunnlag for proposisjonen og senere innstillingen til Odelstinget⁸⁹. For definisjonen av psykose og hvilke selvforskyldte rustilstander som bør lede til straffrihet henvises det i stor grad til utredningene fra 1974 og 1990.

5.4 Oppsummering

Det foreligger relativt omfattende utredninger i forbindelse med revisjonen av tilregnelighetsbestemmelsene. Definisjonen av psykosebegrepet blir blant annet grundig behandlet. Rusutløste psykoser har derimot ikke fått en så grundig omtale. De nevnte avsnittene fra NOU 1990: 5⁹⁰ er de eneste uttalelsene i forarbeidene som direkte omhandler den strafferettslige vurderingen ved tilfeller av rusutløste psykoser. Årsaken til dette er antakelig at ved utredningen av tilregnelighetsbestemmelsene på 1970-1990 tallet var dette ikke en aktuell problemstilling.⁹¹

---

⁸⁹ Ot. prp. nr 87 (1993-1994) s. 7, Innst. O. (1996-1997) punkt 2

⁹⁰ NOU 1990: 5 s. 39 og 59

⁹¹ Årsmelding for Den rettsmedisinske kommisjon 2002-2006 s. 34

6 Rettspraksis vedrørende forbigående psykose ved selvforskyldt rus

Høyesterett avsa i Rt. 2008 s. 549 en prinsipielt viktig dom vedrørende rusutløste psykoser. Denne dommen ble senere fulgt opp av Rt. 2010 s. 346. Det foreligger også en del rettspraksis fra underinstansene.⁹² Avgjørelsene fra Høyesterett er selvsagt de mest sentrale, men også rettspraksis fra underinstansene vil kort bli kommentert for å gi et helhetlig bilde av rettspraksis.

6.1 Rettspraksis fra Høyesterett

6.1.1 Rt. 2008. s. 549

Saken gjaldt spørsmålet om en person tiltalt for drap etter strl. § 233 var å anse som strafferettslig tilregnelig etter strl. § 45, når han hadde begått den kriminelle handling mens han var medisinsk psykotisk utløst av amfetaminrus.

De sakkyndige i saken konkluderte med at tiltalte *ikke* var å anse som psykotisk i rettspsykiatrisk forstand fordi tiltaltes psykotiske symptomer antageligvis hadde sin årsak i et omfattende rusmiddelmissbruk. De sakkyndige vurderte også om det kunne være mulig at tiltalte hadde en rusuavhengig psykoselidelse, men fant ingen indikasjoner på det. Selv om tiltalte på gjerningstiden tilfredsstilte vilkårene for å anses som psykotisk i medisinsk forstand, hadde han ingen grunnleggende psykoselidelse, fordi de psykotiske symptomene forsvant dersom tiltalte ikke ruset seg.⁹³

Spørsmålet for retten var hvordan en rusbetinget psykose skal behandles strafferettslig. Aktor hevdet at en slik psykotisk tilstand utløst av rusmidler, som forsvinner med opphør av rusmiddelinntak, ikke skal bedømmes som en psykose etter § 44, men som bevisstløshet etter § 45. Forsvareren fremholdt at loven må tas på ordet, og at man ikke kan anse rusutløste psykoser for bevisstløshet.

---

⁹² Basert på søk på Lovdata 08.10.10 med søkeordene “rusutløst”, “psykose” og “strl. § 44/45”.

⁹³ Rt. 2008 s. 549 avsnitt 16-17

Forsvareren hevdet for det første at begrepet psykose avhenger av den psykiatriske vitenskap til enhver tid, og at denne er avgjørende for begrepets innhold. Høyesterett tilbakeviste at den medisinske diagnosen er avgjørende, med henvisning til forarbeidene.⁹⁴ Forsvareren hevdet videre at det måtte legges vekt på at man i 1929 kun gjorde unntak i § 45 ved *bevisstløshet* som følge av selvforskyldt rus, men ikke for *sinnssykdom* som følge av selvforskyldt rus. Det kunne således ikke være rettskildemessig dekning for at også rusutløste psykoser skulle betraktes som bevissthetsforstyrrelser utover Den rettsmedisinske kommisjons egen praksis. Høyesterett var ikke enig. De viste til Straffelovkomiteens innstilling I (1925), hvor den någjeldende § 45 ble foreslått. Der nevnes blant annet “den abnorme alkoholrus” som eksempel på en tilstand av bevisstløshet og det heter videre:⁹⁵

*“De sykelige tilfeller av bevisstløshet kan fra et biologisk synspunkt karakteriseres som akut sinnssykdom og blir undertiden også betegnet således. I rettsmedisinen har man imidlertid bruk for en teknisk terminus for de varige sinnslidelser som krever kur og forvaring, og da sinnssykdom er lovgivningens faste uttrykk for disse, bør man – for å undgå tvetydighet – også i tilregnelighetsreglene bruke dette ord i den snevre mening og da anvende den gamle betegnelse bevisstløshet om de kortvarige tilstande.”*⁹⁶

Begrepet sinnssykdom ble med andre ord reservert for de varige sinnslidelser, og derfor ikke tatt med i § 45. Høyesterett viste deretter til forarbeidene til 1997-revisjonen hvor det flere steder er uttalt at det må dreie seg om en tilstand av en viss varighet for at en tilstand skal kunne anses som en psykose.⁹⁷ Når man i forarbeidene la til grunn at intoksikasjonstiden normalt ikke varer utover ett døgn, var det på grunnlag av de erfaringene man hadde i 1990. Denne tidsangivelsen måtte sees i lys av den senere utvikling innen rusmiddelmissbruk og kunne ikke tas helt på ordet. Denne lovforståelsen fulgte også av Den rettsmedisinske kommisjon sin praksis.

---

⁹⁴ NOU 1990: 5 s. 41-42

⁹⁵ Rt. 2008 s. 549 avsnitt 30

⁹⁶ Straffelovkomiteens innstilling I 1925 s. 67-68

⁹⁷ NOU 1974: 17 s. 43, NOU 1990: 5 s. 39 og 59

På denne bakgrunn konkluderte Høyesterett med at det var en lang tradisjon for å anse kortvarige psykoser som bevisstløshet i norsk rett. Når disse er utløst av rus var det tradisjon for å anse dem som psykoser bare dersom de vedvarer etter at den toksiske virkningen er opphørt, ellers ikke. Støtte for dette fant retten i forarbeidene til bestemmelsene, i tillegg til et rundskriv fra Riksadvokaten og en artikkel av overlege Randi Rosenqvist i Lov og Rett 2003. Høyesteretts konklusjon ble således at en psykose fremkalt ved selvforskyldt rus, og som vil forsvinne etter at den toksiske virkningen er opphørt, ikke skal anses som en straffriende psykose i strl. § 44 sin forstand.⁹⁸

6.1.2 Rt. 2010 s. 346

Saken gjaldt anke over dom på overføring til tvungent psykisk helsevern jf. strl. § 39. Tiltalte hadde blitt idømt en slik særreaksjon på bakgrunn trusler, skikket til å fremme alvorlig frykt, og diverse andre lovbrudd. Tiltalte mente at han ikke kunne ilegges en særreaksjon, da han på handlingstiden hadde en rusutløst psykose som ikke kunne anses som straffriende i strl. § 44 sin forstand.

Det var på det rene at tiltalte var psykotisk på handlingstidspunktet, men det var også på det rene at han i dagene forut for lovbruddene hadde brukt amfetamin ved flere anledninger. Tiltalte hadde i tillegg vist psykotiske symptomer i minst 25 dager etter at den siste straffbare handlingen ble utført. De sakkyndige hadde konkluderte med at det forelå en rusutløst psykose.

Med henvisning til Rt. 2008 s. 549 fant retten at rusutløste psykoser som forsvinner etter at lovbryteren har sluttet og ruse seg og den toksiske virkningen er opphørt, ikke skal anses som en straffriende psykose. Spørsmålet for Høyesterett i denne saken var hvordan man strafferettslig skal bedømme en rusutløst psykose dersom det tar bortimot en måned etter at lovbryteren har sluttet og ruse seg, før psykosen slipper taket.⁹⁹

---

⁹⁸ Rt. 2008 s. 549 avsnitt 46

⁹⁹ Rt. 2010 s. 346 avsnitt 13

Aktor hevdet at det burde være en presumpsjon for straffrihet når en psykose fremkalt ved selvforskyldt rus varer så lenge som en måned etter at rester av rusmidler kan påvises i lovbrysterens urin eller blod. I slike tilfeller er muligheten for at det foreligger en psykotisk grunnlidelse så stor at lovbrysteren bør være straffri etter § 44. Dersom den psykotiske tilstanden opphører for utløpet av denne perioden, ville det derimot være en presumpsjon for at psykosen var rusutløst og dermed ikke straffriende.¹⁰⁰

Høyesterett var ikke villig å oppstille en slik presumpsjon. Høyesterett vurderte at den relativt lange tiden før tiltalte var fri for psykotiske symptomer samt den etterfølgende utviklingen med psykotiske symptomer halvannet år etter lovbruddet, uten tilgang til rusmidler, tyder sterkt på at tiltalte hadde en psykotisk grunnlidelse. Tiltalte hadde også en lang historie med innleggelser i psykiatriske institusjoner. Høyesterett konkluderte med at det ikke var tilstrekkelig grunnlag for å si at den psykosen tiltalte hadde på handlingstiden alene skyldtes selvforskyldt rus, og han var å anse som strafferettslig psykotisk, med den følge at tvungent psykisk helsevern kunne idømmes.¹⁰¹

6.2 Rettspraksis fra underinstansene

6.2.1 Rettspraksis fra lagmannsretten

6.2.1.1 LA-2005-154294

Denne dommen ble avsagt før Rt. 2008 s. 549. De etterfølgende dommene er avsagt etter 2008-avgjørelsen.

I LA-2005-154294 var tiltalte siktet for blant annet grovt ran mens han var psykotisk. De sakkyndige konkluderte med at tiltalte ikke var psykotisk i strafferettslig forstand, da de psykotiske symptomene hadde en direkte sammenheng med tiltaltes rusmisbruk.

---

¹⁰⁰ Rt 2010 s. 346 avsnitt 11

¹⁰¹ Rt. 2010 s. 346 avsnitt 16

Lagmannsretten la vekt på at tilstanden opphørte i relativt kort tid etter at siktede ble pågrepet, uten medikasjon eller annen medisinsk behandling. Basert på publikasjoner fra Riksadvokaten, forarbeider og juridisk teori kom lagmannsretten frem til at tiltalte var strafferettslig tilregnelig, og at tilstanden rettslig sett måtte bedømmes som bevisstløshet som følge av selvforskyldt rus etter strl. § 45.

6.2.1.2 LF-2008-52419

Tiltalte var siktet for i psykotisk tilstand å ha overtrådt blant annet strl. § 148. Tiltalte hadde en lang psykiatrisk forhistorie. Selv om tiltalte også hadde et mangeårig rusmiddelmisbruk bak seg, fant de sakkyndige at det var mer sannsynlig at tiltalte hadde en paranoid schizofren tilstand, enn en rusutløst paranoid tilstand. Lagmannsretten la de sakkyndiges vurdering til grunn, og fant at tiltalte var utilregnelig etter strl. § 44.

6.2.1.3 LB-2008-139178

Tiltalte hadde kjørt bil i påvirket tilstand og som følge av dette kollidert. En passasjer som lå i baksetet ble momentant drept. De sakkyndige konkluderte med at tiltalte var psykotisk på gjerningstiden, men de var uenige om styrken av psykosen og betydningen av tiltaltes forutgående rusmisbruk. Flertallet fant at psykosen ikke var så omfattende at styrkekravet i strl. § 44 var oppfylt, og gikk dermed ikke inn på noen vurdering av om psykosen var rusutløst eller ikke. Mindretallet mente tvilen måtte komme tiltalte til gode, slik at han ble ansett som psykotisk jf. strl. § 44. Lagmannsretten la flertallet av de sakkyndiges vurdering til grunn og fant at tiltalte var tilregnelig.

6.2.1.4 LH-2009-172885

Siktede i saken var tiltalt for å ha begått 3 drap i medisinsk psykotisk rusutløst tilstand. De sakkyndige konkluderte med at tiltalte ikke var psykotisk i rettspsykiatrisk forstand på gjerningstidspunktet. Retten fant ut fra en totalvurdering grunnlag for å utelukke at tiltalte hadde en psykotisk grunnlidelse. Retten la til grunn at årsaken til psykosen var

forårsaket av et forutgående inntak av hasj, og at tilstanden opphørte etter maksimalt to uker. Retten anså dette tidsrommet for å være innenfor den tidsmessige ramme for slike psykoser. Under henvisning til Rt. 2008 s. 549 fant retten at tiltalte var å anse som tilregnelig etter strl. § 45.

6.2.2 Rettspraksis fra tingretten

Det foreligger to relevante dommer fra tingretten vedrørende rusutløste psykoser.¹⁰² Begge ble avsagt før Rt. 2008 s. 549. I den første dommen fra 2002 ble tiltalte ansett for å ha hatt en rusutløst psykose. De sakkyndige uttalte at de nye særreaksjonsreglene som trådte i kraft 1. januar 2002, medfører at rusutløste psykoser skal klassifiseres som bevissthetsforstyrrelser, med unntak av tilfeller der de psykotiske symptomene varer utover den toksiske virkning. I den andre dommen fra 2007 konkluderte de sakkyndige med at tiltalte hadde en grunnpsykose, som ble utløst eller fremprovosert av rusmisbruk. På grunn av tiltaltes vedvarende rusmisbruk heftet det en usikkerhet ved vurderingen av grunnpsykosen. Retten la til grunn at det var sannsynlig at det forelå en psykotisk grunnlidelse, og fant han utilregnelig etter strl. § 44. For dette talte også at psykosen hadde vart i om lag to måneder etter gjerningstidspunktet.

6.3 Oppsummering

Rt. 2008 s. 549 og Rt. 2010 s. 346 er begge enstemmige, og de er ikke fraveket i senere praksis. Før disse dommene ble avsagt forelå det ingen rettspraksis fra Høyesterett som omhandlet tilregnelighet ved rusutløste psykoser. Høyesterett sin praksis er således entydig ved at rusutløste psykoser skal anses som bevisstløshet og omfattes av strl. § 45.

Dommene fra underrettspraksis er også entydige i sin behandling av rusutløste psykoser. Dette gjelder også for dommene som er avsagt før Rt. 2008 s. 549. Selv om

---

¹⁰² TOSLO-2002-4406 og TOSLO-2007-10419

det ikke forelå noe tidligere prejudikat fra Høyesterett ved domsavsigelsen av disse, kom retten her til samme resultat som etter Rt. 2008 s. 549.

På tross av uklar ordlyd i loven, foreligger det altså en entydig rettspraksis. En av årsakene til dette er trolig Den rettsmedisinske kommisjon sitt arbeid for å sikre en ensartet rettspsykiatrisk praksis. Retten legger ofte stor vekt på den sakkyndige rettserklæring. I tillegg foreligger det rundskriv fra Riksadvokaten som omhandler temaet, samt at man har henvist til forarbeidene.

7 Uttalelser og juridisk/rettspsykiatrisk teori om forbigående psykose ved selvforskyldt rus

7.1 Uttalelser fra Riksadvokaten

7.1.1 Riksadvokatens rundskriv nr. 4/2001

Rundskrivet ble utarbeidet i forbindelse med lovrevisjonen i 1997 og de nye tilregnelighetsbestemmelsene som trådte i kraft 1. januar 2002. Det følger av rundskrivet at misbruk av alkohol og rusmidler i noen tilfelle kan lede til en psykotisk tilstand. Med henvisning til NOU 1990: 5 s. 39 fastslås det at det kun er dersom de psykotiske symptomene vedvarer etter at den toksiske virkningen er opphørt, at det vil det være riktig å bedømme tilstanden som en sinnssykdom i § 44 sin forstand.¹⁰³

7.1.2 Riksadvokatens publikasjon nr. 1/2005

Den rettsmedisinske kommisjon og Riksadvokaten oppnevnte en arbeidsgruppe for å utarbeide anbefalinger i saker hvor det kan være spørsmål om siktede var bevisstløs på handlingstiden. Bakgrunnen var at slike saker ikke hadde blitt tilfredsstillende etterforsket og medisinsk utredet. Publikasjonen behandler blant annet tilfeller der bruk av rusmidler har ført til tilstander som man i den kliniske psykiatri vil diagnostisere som en psykose, og slår fast at slike tilstander skal betegnes som bevisstløshet. Også denne publikasjonen henviser til NOU 1990: 5 side 59, og fastslår at det i utgangspunktet kun er dersom de psykotiske symptomene vedvarer utover rusmiddelpåvirkningen, at lovbyrteren kan bli ansett som utilregnelig etter strl. § 44.¹⁰⁴

---

¹⁰³ RA-2001-4 punkt II.

¹⁰⁴ Riksadvokatens publikasjoner nr 1/2005 *Etterforskning og rettsmedisinsk utredning i straffesaker der siktede kan ha vært bevisstløs på handlingstiden* Oslo 2005 s. 8-9

7.2 Uttalelser fra Den rettsmedisinske kommisjon

7.2.1 Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr. 3

Den rettsmedisinske kommisjon behandler i dette skrivet tilfeller der rusmisbruk har gitt en bevissthetsforstyrrelse med psykotiske symptomer. Kommisjonen henviser til NOU 1990: 5 s. 59: kun dersom rusen er eneste årsak til tilstanden, og den forsvinner etter at den toksiske virkningen er opphørt, skal denne tilstanden bedømmes som en bevissthetsforstyrrelse. Den rettsmedisinske kommisjon erkjenner at dersom en person mer eller mindre kontinuerlig har ruset seg, kan det være vanskelig å sette en diagnose. Man må da også vurdere andre psykiske tilstander, spesielt schizofreni, komplisert ved rus. Den rettsmedisinske kommisjon fastslår videre at ved rusutløste psykoser vil man få tilfeller der en person er psykotisk etter psykiatrisk diagnostikk, men ikke omfattet av strl. § 44.¹⁰⁵

7.2.2 Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr. 19

Den rettsmedisinske kommisjon fastslår i dette skrivet at de fleste sakkyndige og strafferettsjurister nå vil være klar over at kortvarige intoksikasjonpsykoser rettspsykiatrisk og strafferettslig behandles på lik linje med bevisstløshetsforstyrrelser, fremkalt av alkohol. Kommisjonen erkjenner videre at det har hersket en del usikkerhet rundt hvor lenge en slik psykose kan bestå, uten å bli ansett som en psykose i strl. § 44 sin forstand. Selv om Rt. 2008 s. 549 avklarer en del aktuelle problemstillinger på rettsområdet, er det ønskelig med en nærmere juridisk presisering.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr 3 2000

¹⁰⁶ Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr 19 2008

7.3 Juridisk og rettspsykiatrisk teori

7.3.1 Magnus Matningsdal

Matningsdal henviser til Rt. 2008 s. 549 hvor Høyesterett fastslår at psykoser som er fremkalt ved selvforskyldt rus, og som forsvinner etter at den toksiske virkningen er opphørt, ikke skal anses som en straffriende psykose. Videre henviser han til Rt. 2010 s. 346 for vurderingen av hvor lang varighet en slik psykose kan ha, før det må antas at det foreligger en psykotisk grunnlidelse.¹⁰⁷

7.3.2 Johs. Andenæs

Andenæs skriver i sin bok at et rusmisbruk som fører misbrukeren inn i en psykose skal lede til straffrihet etter strl. § 44, selv om rusen er aldri så selvforskyldt. Deretter følger et petitavsnitt med henvisning til NOU 1990: 5 s. 59, der det blant annet står at dersom tilstanden er forårsaket av rusmisbruket alene og forsvinner når den toksiske virkningen er opphørt, skal tilstanden bedømmes som en bevissthetsforstyrrelse.¹⁰⁸

7.3.3 Randi Rosenqvist

Rusutløste psykoser er ikke straffritagende dersom tilstanden går tilbake i løpet av noen dager etter at intoksikasjonen er over. Det har vært lovgivers intensjon at en avvikende sinnstilstand grunnet alkoholrus og annen rus skal behandles strafferettslig likt, derfor skal rusutløste psykoser strafferettslig defineres som en forbigående bevissthetsforstyrrelse. Noen rusutløste psykoser opphører først lang tid etter at misbrukeren er blitt edru. Selv om man da også bør utrede om det foreligger en kronisk

---

¹⁰⁷ Magnus Matningsdal, Gyldendal rettsdata straffeloven § 44 (sist hovedrevidert 6. september 2010)

¹⁰⁸ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 316

psykotisk lidelse, er det strafferettslige aspektet uavhengig av hva som utløste den langvarige psykosen. Slike tilstander skal lede til straffrihet.¹⁰⁹

7.4 Oppsummering

Uttalelser fra Riksadvokaten og Den rettsmedisinske kommisjon er entydige i sin begrunnelse for hvordan rusutløste psykoser strafferettslig skal behandles. Slike tilstander skal ikke lede til straffrihet etter strl. § 44. I sin begrunnelse for dette henviser de til forarbeidene, herunder NOU 1990: 5. Også juridisk og rettspsykiatrisk teori er entydig. Før Rt.2008 s. 549 ble avsagt henviser blant annet Andenæs også til NOU 1990: 5. Teori fra tiden etter Rt. 2008 s. 549 ble avsagt henviser i stor grad til denne dommens resultat, samt den etterfølgende Rt. 2010 s. 346, med det resultat at rusutløste psykoser skal behandles som bevisstløshet.

---

¹⁰⁹ Randi Rosenqvist: *Rettspsykiatri – en introduksjon* 2009 s. 64-65

8 Tilregnelighetsvurderingen av forbigående psykose ved selvforskyldt rus i dag

Høyesterett har gjennom Rt. 2008 s. 549 og Rt. 2010 s. 346 etablert en rettstilstand der rusutløste forbigående psykoser skal anses som bevisstløshet og omfattes av strl. § 45. Basert på disse dommene vil grensedragningen bero på hvilken *årsak* det er til psykosen og psykosens *varighet*.

8.1 Årsak til psykosen

Det avgjørende for om en psykose skal anses som straffriende eller ikke, er hva som var årsaken til at den ble utløst. Dersom psykosen skyldes et rusmiddelmisbruk, og de psykotiske symptomene opphører dersom personen slutter og ruse seg, vil den ikke anses som en psykose i strl. § 44 sin forstand. I slike tilfeller likestilles psykosen med bevisstløshet, slik at situasjonen omfattes av strl. § 45. Det må likevel oppstilles et unntak fra dette for de tilfeller der gjerningspersonen på grunn av rusmiddelmisbruk har utviklet en organisk psykose, som alkoholpsykose. Når slike tilstander medfører en psykotisk tilstand over lengre tid, vil dette anses som en psykose etter strl. § 44, selv om tilstanden for øvrig er rusutløst.

Selv om en psykose er rusutløst kan den lede til straffrihet dersom gjerningspersonen i tillegg har en psykotisk grunnlidelse, som schizofreni. Da anses denne lidelsen som årsak til psykosen og ikke rusmiddelmisbruket. For å kartlegge om det foreligger en slik grunnlidelse kreves det utdypende psykiatriske undersøkelser av gjerningspersonen, under den forutsetning av at man er helt sikker på at vedkommende ikke lenger ruser seg.

Et sentralt moment for vurderingen av om det foreligger en psykotisk grunnlidelse er varigheten av psykosen etter at gjerningspersonen har sluttet og ruse seg. Dette bringer oss over til neste vurderingsmoment.

8.2 Varigheten av en psykose

Dersom en psykose varer i lengre tid er det mye som kan tyde på at det foreligger en grunnleggende psykotisk lidelse hos gjerningspersonen. Høyesterett uttalte imidlertid i Rt. 2010 s. 346 at det er feil å legge ensidig vekt på varigheten av symptomene. I slike gråsoner må det foretas en bredere helhetsvurdering av om psykosen alene er rusutløst. I den nevnte sak ble en varighet på 25 dager ansett som å utgjøre en psykose i strl. § 44 sin forstand. I tillegg til varigheten av psykosen la retten vekt på siktedes etterfølgende psykiatriske utvikling. Gjerningspersonen hadde i senere tid fått påvist psykotiske symptomer, uten at han hadde hatt tilgang til rusmidler. Dessuten hadde han en lang forhistorie med innleggelser i psykiatriske institusjoner bak seg. Dette talte for at det forelå en psykotisk grunnlidelse.

De tilfeller av rusutløste psykoser som fortsatt byr på tvil er saker hvor det tar svært lang tid før de psykotiske symptomene avtar, etter at tiltalte har sluttet og ruse seg. I slike tilfeller må det klargjøres om lovbyteren kan ha en psykotisk grunnlidelse. I Rt. 2010 s. 346 oppstilte aktor en presumpsjon for at dersom det tar en måned før de psykotiske symptomene avtar, så tyder det på at det foreligger psykotisk grunnlidelse. Dersom den psykotiske tilstanden opphører før utløpet av denne perioden, vil det derimot foreligge en presumpsjon for at psykosen var rusutløst. Høyesterett var derimot ikke villig til å oppstille en slik presumpsjon, men henviste til en helhetsvurdering. Oppsummert foreligger det altså ingen presis rettstilstand på dette punkt. Avgrensningen beror på en helhetsvurdering i hvert enkelt tilfelle. I tillegg til varighet vil sentrale momenter i denne vurderingen trolig være lovbyterens tidligere psykiatriske historie, samt siktedes generelle psykiske helsetilstand uten rusmidler. Andre momenter vil trolig være omfanget av lovbyterens rusmiddelmisbruk, samt hva slags rusmiddel som er inntatt.

9 Vurdering av rettstilstanden

På tross av en uklar ordlyd i strl. §§ 44 og 45 (se kap. 4) har man gjennom rettspraksis etablert en rettstilstand hvor forbigående psykoser utløst av selvforskyldt rus strafferettslig skal behandles som bevisstløshet.

Det juridiske begrepet rusutløst psykose har blitt utvidet fra kun å omfatte de helt kortvarige psykotiske tilstander nevnt i forarbeidene, til nå også å omfatte psykotiske tilstander over flere uker. Denne utviklingen har skjedd gradvis, dels begrunnet med rusutviklingen og dels den medisinske vitenskap. Denne rettsutviklingen har medført en stadig høyere terskel for å unnta en lovbrøyer fra straffeansvar i tilfeller av selvforskyldt rus. Årsaken til at man har akseptert en slik utvidelse av det juridiske begrepet er antakelig mye på grunn av det hensyn som lå til grunn da strl. § 45 ble inntatt i loven. Man ønsket at personer som ved selvforskyldt rus mistet kontrollen over seg selv, for deretter å bryte loven, skulle settes i en særstilling.

Både da strl. § 45 ble inntatt i 1929 og ved lovrevisjonen i 1997 ønsket man et strengt ansvar for rushandlinger. Departementet ønsket blant annet ikke å gå inn for forslaget om en fakultativ straffrihetsbestemmelse som ville gi en snever adgang for straffrihet i tilfeller av selvforskyldt rus. Departementet uttrykte i denne forbindelse blant annet:

”Det vil kunne oppfattes som støtende og vil kunne komme i konflikt med den alminnelige rettsbevissthet dersom det gis adgang til straffritak ved selvforskyldt rus. Allmennpreventive og individualpreventive hensyn taler også mot en slik straffritaksregel. Framfor alt vil det etter departementets oppfatning kunne gi uønskede signaler om at straffeloven ikke fortsatt markerer risikoen ved en beruselse og at bevissthetsforstyrrelser som følge av selvforskyldt rus ikke fritar for straff”¹¹⁰

Departementet ga altså uttrykk for at man ønsket en streng håndhevelse i rettsystemet, for lovstridige handlinger ved selvforskyldte rus. Den etablerte rettstilstand for

---

¹¹⁰ Ot. prp. nr 87 (1993-1994) s. 38

rusutløste psykoser innebærer ingen liberalisering av tilregnelighetsbestemmelsene. Rettstilstanden synes således i tråd med lovgivers ønske.

9.1 Forslag til endringer i lovtekst

Den uklare ordlyden i strl. §§ 44 og 45 vil kunne avklares dersom det i lovs form blir nøyere presisert hva som kan fritas for straff. Psykiater Randi Rosenqvist har skrevet en artikkel hvor hun argumenterer for at det bør vedtas en slik presisering i lovteksten.¹¹¹

Det faktum at rusmisbrukere i dag ikke bare blir flyktig påvirket, men ofte ruser seg gjentatte ganger, med den konsekvens at man får psykoser som varer over lengre tid, taler for at det trengs en juridisk avklaring. Også hensynet til klare lovhjemler på strafferettens område taler for dette. Rosenqvist går i sin artikkel inn for at man i den någjeldende lovtekst inntar en presisering i strl. § 45, som ville lyde slik:

“Bevisstløshet eller psykose som er en følge av selvforskyldt rus (fremkalt ved alkohol eller andre midler) utelukker likevel ikke straff”

En slik lovendring ville også gjøre det rettspsykiatriske arbeidet mer logisk. De rettspsykiatriske sakkyndige kan da diagnostisere en psykose i rettspsykiatrisk forstand når det dreier seg om en medisinsk psykose, men de må redegjøre for årsaken til psykosen.¹¹²

---

¹¹¹ Randi Rosenqvist, Strafferettslige aspekter ved påvirkning, bevisstløshet og psykose fremkalt av medikamenter og andre kjemiske stoff. Konsekvenser for utilregnelighetsregelen, *Lov og Rett* 2003 s. 496-505

¹¹² Randi Rosenqvist, Strafferettslige aspekter ved påvirkning, bevisstløshet og psykose fremkalt av medikamenter og andre kjemiske stoff. Konsekvenser for utilregnelighetsregelen, *Lov og Rett* 2003 s.503

9.2 Straffeloven 2005

Reglene om tilregnelighet i den nye straffeloven¹¹³ lyder:

“§ 20. Tilregnelighet

For å kunne straffes må lovbryteren være tilregnelig på handlingstidspunktet.

Lovbryteren er ikke tilregnelig dersom han på handlingstidspunktet er

- a) under 15 år,*
- b) psykotisk,*
- c) psykisk utviklingshemmet i høy grad, eller*
- d) har en sterk bevissthetsforstyrrelse.*

Bevissthetsforstyrrelse som er en følge av selvforskyldt rus, fritar ikke for straff.”

Det foreligger altså ingen presisering av rettstilstanden i straffeloven av 2005.

Departementet var under arbeidet med den nye loven oppmerksom på at Rosenqvist hadde foreslått en presisering i lovteksten av at psykose som er en følge av selvforskyldt rus, ikke utelukker straff. Departementet ønsket likevel ikke å ta dette inn i lovteksten, men å vurdere det senere i forbindelse med etterkontroll av reglene.¹¹⁴

---

¹¹³ Lov om straff (Straffeloven 2005) av 20. mai 2005 nr 28

¹¹⁴ Ot. prp. nr 90 (2003-2004) s. 221

10 Legalitetsprinsippet

Det strafferettslige legalitetsprinsipp er et grunnleggende rettssikkerhetshensyn. Ingen kan straffes uten hjemmel i lov (nullum crimen sine lege). En beslektet grunnsetning er forbudet mot tilbakevirkning, som har to sider. For det første kan ingen dømmes for en handling eller unnlatelse som ikke var straffbar etter lovgivningen på gjerningstidspunktet. For det annet er det ikke adgang til å ilegge en strengere straff enn det som fulgte av loven da handlingen fant sted (nullum poena sine lege).¹¹⁵

Begrunnelsen for det strafferettslige legalitetsprinsipp er todelt. For det første skal ikke inngrep ramme som lyn fra klar himmel, men være forutberegnlige ved tilstrekkelige presise og tilgjengelige regler som gjaldt på handlingstiden. Regelen om at ingen skal straffedømmes uten lov skal verne borgerne mot vilkårlighet fra domstolenes side.

For det andre er prinsippet begrunnet i å hindre maktkonsentrasjon og myndighetsmisbruk ved maktfordeling mellom myndighetsgrenene. Det er ikke den enkelte dommers personlige skjønn som skal trekke opp grensen for hva som skal være straffbart - dette må bestemmes av lovgiver. Dessuten sikrer kravet til lovhjemmel at lovgiver bevisst vurderer hva som skal kriminaliseres.¹¹⁶

Prinsippet om ingen skal straffes uten lovhjemmel har sin historiske bakgrunn i opplysningstiden. På den tiden var straffelovgivningen ofte preget av spredte, ufullstendige, undertiden innbyrdes motstridende straffebestemmelser. Til gjengjeld hadde dommeren en vidtgående makt til å supplere lovens bestemmelser etter eget skjønn. Som en reaksjon mot disse forholdene oppstod prinsippet om at ingen skulle straffes uten etter lov. Det var lovgiverens oppgave å bestemme hvilke handlinger som skulle belegges med straff. Dommeren skulle bare bruke lovens regler på enkelt tilfeller; dommeren skulle bare være “munnen som uttaler lovens ord”.¹¹⁷

---

¹¹⁵ Erik Møse, *Menneskerettigheter* 2002 s. 394

¹¹⁶ Johs. Andenæs, *Statsforfatningen i Norge* 2003 s. 331-332, Jørgen Aall *Rettstat og menneskerettigheter* 2004 s. 99, Asbjørn Strandbakken, *Grunnloven* § 96, *Jussens Venner* 2004 s. 191-192

¹¹⁷ NOU 1983: 57 s. 115

I nyere tid er man ikke så bekymret for å betro domstolene myndighet til selvstendig vurdering. Dessuten har man nå innsett at det ikke er mulig å lage en lovtekst som er så klar og entydig at domsavgjørelsen blir en rent mekanisk anvendelse av lovens regler. Likevel blir det strafferettslige legalitetsprinsipp, fortsatt regnet som en av de grunnleggende rettssikkerhetsgarantier i demokratiske land.¹¹⁸

Internasjonalt er det strafferettslige legalitetsprinsippet blant annet fastslått i EMK artikkel 7. I norsk rett følger prinsippet av Grl. § 96.

10.1 Kravet til lovhjemmel etter EMK artikkel 7

EMK artikkel 7 lyder:

Art 7. No punishment without law

1. No one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed. Nor shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.

2. This article shall not prejudice the trial and punishment of any person for any act or omission which, at the time when it was committed, was criminal according to the general principles of law recognised by civilised nations.

EMK artikkel 7 1. ledd 1. punktum forbyr kriminalisering med tilbakevirkende kraft.

Artikkel 7 1. ledd 2. punktum forbyr straffeskjerpelse med tilbakevirkende kraft.

Artikkel 7 er et uttrykk for prinsippet om at det kun er loven som kan definere et lovbrudd og fastlegge en straff. Dette betyr at artikkelen - foruten uttrykkelig å forby kriminalisering og straffeskjerpelse med tilbakevirkende kraft – stiller noen kvalitative

---

¹¹⁸ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 105

krav til de nasjonale lovregler som definerer en straffbar handling og foreskriver en straff.

Artikkel 7 er ikke til hinder for at en person domfelles og straffes for en handling som på det tidspunkt den ble begått, var en forbrytelse etter "*general principles of law recognised by civilised nations*" jf. artikkel 7 2. ledd. I slike tilfeller gjelder ikke forbudet mot kriminalisering eller straffeskjerpelse med tilbakevirkende kraft. Denne setningen kom inn på bakgrunn av lover som ble vedtatt for å straffe krigsforbrytelser, forrædere og samarbeid med fienden etter 2. verdenskrig, samt nasjonale rettsoppgjør. Selv om denne bestemmelsen tok sikte på rettsoppgjøret etter andre verdenskrig, er ordlyden generell. Med utviklingen av de internasjonale straffedomstolene har bestemmelsen fått ny aktualitet.¹¹⁹

10.1.1 Krav til lovform

Både skrevne og uskrevne rettsregler anses som "law", så lenge de kvalitative krav er innfridd. Dersom det foreligger en fast rettspraksis vil følgelig hjemmelskravet etter artikkel 7 være oppfylt. Dette har sammenheng med at tradisjonene blant konvensjonsstatene varierer på dette området, blant annet er innslaget av uskreven rett betydelig i britisk rettstradisjon ("common law"). Artikkel 7 likestiller dessuten nasjonale rettsregler med internasjonal rettsregler som grunnlag for straff.¹²⁰

Begrepet "law" i artikkel 7 svarer til det legalitetskrav som følger av andre bestemmelser i konvensjonen, herunder artikkel 5 og 8-11. Hvis et inngrep er "prescribed by law" etter disse artiklene vil hjemmelskravet etter artikkel 7 også være oppfylt.¹²¹

---

¹¹⁹ Jon Fridrik Kjølbro, *Den europeiske menneskerettigheds konvention – for praktikere* 2005 s. 411, Njål Høstmælingen, *Internasjonale menneskerettigheter* 2004 s. 212- 213

¹²⁰ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2004 s. 99

¹²¹ Jon Fridrik Kjølbro, *Den europeiske menneskerettigheds konvention – for praktikere* 2005 s. 415

10.1.2 Krav til innhold

Basert på rettspraksis fra EMD oppstilles det visse kvalitative krav til straffebestemmelser. For det første må rettsreglene være gjort *tilgjengelig* for borgerne, slik at de kan innrette seg etter dem. For det andre må rettstilstanden være *forutsigbar* for borgerne. Det stilles derfor krav til lovgiver ved selve utformingen av loven, at den må være så presis at den gir borgerne et tilstrekkelig veiledende varsel. Det stilles også krav til domstolene om ikke å anvende loven i strid med en naturlig forståelse av ordlyden.¹²²

10.1.2.1 Krav til tilgjengelighet

Hensynet til forutberegnelighet forutsetter at loven er gjort tilgjengelig for borgerne. Kravet om tilgjengelighet er fremhevet en rekke ganger i rettspraksis fra EMD.¹²³

Formålet med straffebestemmelser er å regulere adferd (prevensjon). Dette forutsetter at bestemmelsen er gjort tilgjengelig *før* den uønskede handling, ellers har man ikke muligheten til å innrette sin adferd i samsvar med loven. Hensynet til innrettelse tilsier at en lov bør kunngjøres før den kommer til anvendelse. Først fra dette tidspunkt er loven gjort tilgjengelig, og adressaten har kunnet skaffe seg kunnskap om den.¹²⁴

For å oppfylle kravet til tilgjengelighet ved uskrevne rettsregler bør man kreve at borgerne kan gjøre seg kjent med rettstilstanden gjennom publiserte dommer eller juridisk litteratur.¹²⁵

---

¹²² Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2005 s. 100 flg.

¹²³ Se blant annet Case of Silver and others v. United Kingdom 25. mars 1983 Application no. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75 avsnitt 87, Case of Leander v. Sweden 26. Mars 1987 Application no. 9248/81 avsnitt 53

¹²⁴ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2005 s. 106 flg., I Rt. 2004 s. 357 kom Høyesterett under henvisning til EMK artikkel 7 til at en lovbestemmelse som ikke var kunngjort på gjerningstiden ikke kunne anvendes.

¹²⁵ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2004 s. 111

10.1.2.2 Kravet til forutsigbarhet

EMK artikkel 7 oppstiller ikke bare et krav om at lover er gjort tilgjengelige, men også et krav om at lovbrudd må være klart definert ved rettsregler, og forbyr at straffebestemmelser blir tolket utvidende eller analogisk til skade for tiltalte. I en grunnleggende avgjørelse fra EMD, *Sunday Times v. United Kingdom*, er hjemmelskravet nærmere utdypet slik:

*“In the Court’s opinion, the following are two of the requirements that flow from the expression “prescribed by law”. Firstly, the law must be adequately accessible: the citizen must be able to have an indication that is adequate in the circumstances of the legal rules applicable to a given case. Secondly, a norm cannot be regarded as a “law” unless it is formulated with sufficient precision to enable the citizen to regulate his conduct: he must be able - if need be with appropriate advice - to foresee, to a degree that is reasonable in the circumstances, the consequences which a given action may entail.”*¹²⁶

For at det hjemmelskrav som følger av EMD artikkel 7 skal være tilfredsstillt må det fremgå av bestemmelsens ordlyd, eventuelt supplert med de presiseringer som måtte følge av rettspraksis, hvilke handlinger eller unnlatelser som rammes. Dette følger av prinsipielle uttalelser fra EMD i saken *Kokkinakis v. Hellas*. Klager tilhørte Jehovas vitner og var domfelt for å påvirke andres tro med ulovlige midler (proselytisme). Klager mente at straffebestemmelsen ikke fylte kravet til presisjon etter artikkel 7. EMD kom frem til at selv om straffebestemmelsen var upresis forelå det et etablert nasjonal rettspraksis vedrørende tolkningen av straffebestemmelsen. Dommene var publisert og således gjort tilgjengelig. Det forelå ingen krenkelse av artikkel 7.¹²⁷

Det er ikke alltid mulig å gi helt presise angivelser på områder hvor det er behov for regulering. Virkeligheten kan være svært kompleks når regelen gis, og i stadig endring mens den består, samtidig som samfunnsmessige hensyn kan gjøre det uakseptabelt å

---

¹²⁶ Case of *Sunday Times v. United Kingdom* 26. April 1979 Application no. 6538/74 avsnitt 49

¹²⁷ Case of *Kokkinakis v. Greece* 25. Mai 1993 Application no. 14307/88 avsnitt 51-53 jf. 40-41

avstå fra regulering. Man må derfor et stykke på vei akseptere skjønnsmessige bestemmelser. Dette erkjennes også av EMD. I den nevnte sak *Sunday Times v. United Kingdom* uttaler EMD også:

*”Those consequences need not be foreseeable with absolute certainty: experience shows this to be unattainable. Again, whilst certainty is highly desirable, it may bring in its train excessive rigidity and the law must be able to keep pace with changing circumstances. Accordingly, many laws are inevitably couched in terms which, to a greater or lesser extent, are vague and whose interpretation and application are questions of practice.”*¹²⁸

En retningslinje for vurderingen av om det foreligger en krenkelse, vil være om det er mulig å være mer presis uten å forspille legitime hensyn til rimelig fleksibilitet.¹²⁹

Hjemmelskravet vil dessuten ikke være det samme i alle tilfeller. Kravet vil variere etter hva slags bestemmelse det gjelder, rettsområde og hvem som er adressat. Kravet kan være oppfylt selv om de berørte er nødt til å søke juridisk rådgivning for å vurdere konsekvensene av en gitt handling. Det kan også stilles strengere krav til personer som driver med ervervsmessige aktiviteter for å gjøre seg kjent med konsekvensene av sine handlinger.¹³⁰

EMD har vist varsomhet med å anvende analogislutninger til ugunst for tiltalte. I saken *Baskaya og Okcuoglu v. Turkey* fastslo EMD at det forelå en krenkelse av artikkel 7. Klager var blitt straffet for å ha spredd propaganda etter en straffebestemmelse som gjaldt for redaktører. EMD fant at det forelå en krenkelse av artikkel 7 når klager som var forlegger var blitt straffet etter denne bestemmelsen. EMD anså domfellelsen som et uttrykk for en utvidende anvendelse i form av analogi i strid med konvensjonen.¹³¹

---

¹²⁸ Case of *Sunday Times v. United Kingdom* 26. April 1979 Application no. 6538/74 avsnitt 49. Se også Case of *Cantoni v. France* 15. november 1996 Application number 17862/91 avsnitt 31

¹²⁹ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2004 s. 111-112

¹³⁰ Case of *Cantoni v. France* 15. november 1996 Application number 17862/91 avsnitt 35

¹³¹ Case of *Baskaya and Okcuoglu v. Turkey* 8. juli 1999 Applications nos. 23536/94 and 24408/94 avsnitt 34-43

Artikkel 7 er derimot ikke til hinder for en gradvis utvikling av straffebestemmelser gjennom domstolenes praksis, slik at innhold og omfang gradvis presiseres. Dette følger av to britiske saker om voldtekt i ekteskapet. I saken SW v. United Kingdom¹³² gjorde den domfelte ektemann gjeldende at forbudet i engelsk rett mot voldtekt generelt hadde inneholdt et unntak i forhold til ekteskap. Etter hans syn var det i strid med tilbakevirkningsforbudet at den engelske domstolen la vekt på en rettsavgjørelse som fastslo at dette unntaket ikke gjaldt lenger. Denne avgjørelsen hadde falt etter at ektemannen hadde foretatt handlingen. EMD uttalte i denne saken at det i ethvert rettssystem er behov for lovtolking. Artikkel 7 inneholder ikke et forbud mot gradvis avklaring av straffeansvar forutsatt at utviklingen samsvarer med kjernen i lovbruddet ”*the essence of the offence*” og med rimelighet kan forutses. Her var rettsavgjørelsen som klargjorde situasjonen etter gjerningstidspunktet ledd i en naturlig utviklingslinje, som gradvis hadde redusert det tidligere unntak for voldtekt i ekteskap. Det forelå således ingen krenkelse av artikkel 7. Resultatet ble det samme i saken CR v. United Kingdom¹³³, avsagt samme dag.

10.1.3 Oppsummering

Basert på praksis fra EMD ser man at EMK artikkel 7 ikke blir tolket svært strengt. Bortsett fra tilfeller som klart ligger innenfor eller utenfor artikkel 7 sitt anvendelsesområde, vil hjemmelskravet antakelig bero på en helhetsvurdering i den enkelte sak, der hensynet til forutberegnelighet vil stå sentralt.

10.2 Kravet til lovhjemmel etter Grl. § 96

Ved Grl. § 96 har legalitetsprinsippet kommet til uttrykk på strafferettens område. Legalitetsprinsippet gjelder i alminnelighet ikke for domstolene, men på strafferettens område fastsetter Grl. § 96 et lovprinsipp også for domstolene.¹³⁴

---

¹³² Case of S.W. v. United Kingdom 22. November 1995

¹³³ Case of C.R v. United Kingdom 22. November 1995

¹³⁴ NOU 1983: 57 s. 118

Grunnloven § 96 1. punktum lyder:

“Ingen kan dømmes uden efter Lov, eller straffes uden efter Dom.”

Med ”dømmes” mener Grl. § 96 her straffedømmes.¹³⁵ Lovprinsippet krever også at hjemmelen foreligger på handlingstiden. Det følger av forbudet mot tilbakevirkende lover i Grl. § 97, som her supplerer Grl. § 96.

10.2.1 Krav til lovform

Med lov forstås i Grl. § 96 formell lovgivning vedtatt i samsvar med reglene i Grl. §§ 76-79. En provisorisk anordning etter Grl. § 17 og forskrifter der straffetrusselen er tatt inn i formell lov, likestilles med formell lov. Det Grl. § 96 først og fremst forbyr er at dommeren ilegger straff etter eget skjønn om hvorvidt handlingen er straffverdig eller ikke. Men bestemmelsen forbyr også at straff blir ilagt med hjemmel i rettspraksis, selv om denne praksisen har en slik karakter at man på andre rettsområder ville anse seg stillet ovenfor en sedvanerettsdannelse.¹³⁶

10.2.2 Krav til innhold

Kravet om lovhjemmel etter Grl. § 96 innebærer at for å statuere et straffansvar og å idømme en strafferettslig reaksjon kreves det hjemmel i lov. Det kan være delte meninger om hvor strengt dette kravet skal oppfattes, for eksempel om det er adgang til utvidende eller analogisk tolkning av loven.¹³⁷

---

¹³⁵ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 104

¹³⁶ Johs. Andenæs, *Statsforfatningen i Norge* 2003 s. 333, Asbjørn Strandbakken, *Grunnloven § 96, Jussens Venner* 2004 s. 193, Arne Fliflet, *Gyldendal rettsdata* Grl. § 96

¹³⁷ Det blir ofte sagt at Grl. § 96 tillater utvidende tolkning, men ikke analogi. Dette gir ingen konkret veiledning, da det ikke finnes noen klar grense mellom utvidende og analogisk tolkning jf. Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s. 112 flg.

Tidligere rettspraksis har stilt seg nokså fritt i forhold til Grl. § 96. I tiden etter 1814 var lovgivningen så ufullstendig og hullet at man ikke klarte seg uten en analogisk tolkning. Den frie bruk opphørte heller ikke ved Kriminalloven av 1842. Etter hver ble de største hullene i lovgivningen utbedret og behovet for frie tolkninger ble mindre. Det finnes riktignok ingen avgjørelser fra Høyesterett på 1900-tallet som selv innrømmer at den bygger på analogi. Men i en rekke tilfeller har domstolen straffet til tross for at loven etter sin ordlyd ikke har passet på tilfellet.¹³⁸

Kravet til lovhjemmel har som utgangspunkt først og fremst betydning i forhold til den objektive gjerningsbeskrivelsen. Grunnloven § 96 er ikke forstått som et påbud om at også de generelle straffbarhetsvilkår skal være fastlagt i lov.¹³⁹ Det er for eksempel godtatt i forhold til Grl. § 96 at innholdet i de subjektive skyldkrav er blitt fastlagt i rettspraksis, også slik at kravene er blitt skjerpet i årenes løp.¹⁴⁰

Straffelovkommisjonen uttalte ved utarbeidelsen av den nye straffeloven at legalitetsprinsippet ikke gjelder så strengt for skyldkravet, som for at det foreligger et straffebud som rammer handlingen. Men kommisjonen uttalte likevel at det er best i samsvar med lovprinsippet at det nærmere innholdet av skyldkravet fremgår direkte av loven selv.¹⁴¹

Dette standpunkt er senere fulgt opp i arbeidet med ny straffelov. Hjemmelskravet er bakgrunnen for at man i den nye straffeloven av 2005 ønsket å innføre legaldefinisjoner av skyldformene forsett og uaktsomhet. I den nye straffeloven har man også inntatt en egen bestemmelse som krever hjemmel for å ilegge noen straff. En slik bestemmelse er ikke nødvendig ved siden av Grl. § 96, men da lovprinsippet blir ansett som så sentralt i strafferetten ønsket man en bestemmelse i straffeloven som fastslår dette.¹⁴²

---

¹³⁸ Se f. eks. Rt. 1929 s. 330, Rt. 1959 s. 501, Rt. 1961 s. 547, og Rt 1994 s. 1414. Mest kjent er kanskje Rt. 1973 s. 433 (passbåtdommen) der en mann ble domfelt for å ha ført et skip i tjeneste i beruset tilstand, mens faktum var at han hadde kjørt sin 17 fots passbåt i fritiden etter å ha inntatt alkohol.

¹³⁹ Johs. Andenæs, *Alminnelig strafferett* 2004 s.106

¹⁴⁰ NOU 1992: 23 s. 72

¹⁴¹ NOU 1983: 57 s. 117

¹⁴² NOU 1992: 23 s. 72, og NOU 2002: 4 s. 210 og 224-225

10.2.3 Oppsummering

Ordlyden i Grl. § 96 tilsier at det kreves lovhjemmel for å idømme straff samt at bestemmelsen skulle hindre en utvidende eller analogisk tolkning av straffebestemmelser. Ser man på tidligere rettepraksis ser man at denne bestemmelsen ikke er blitt tolket så strengt.

10.3 Forholdet mellom Grl. § 96 og EMK artikkel 7

EMK ble inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven av 1999.¹⁴³ I dag må legalitetsprinsippet i Grl. § 96 tolkes og anvendes i lys av denne konvensjonen. Kravet om lovhjemmel inngår i en rekke av artiklene, men prinsippet om “rule of law” ligger også bak hele konvensjonen.¹⁴⁴

Hjemmelskravet som er innfortolket i EMK artikkel 7, stiller et strengere krav til lovgivningen enn det som følger av en tradisjonell fortolkning av Grl. § 96. Det er som nevnt flere eksempler i norsk rett på at Høyesterett har gått langt i å tøyne ordlyden i enkelte straffebud gjennom utvidende tolkning for på den måten å straffebelegge handlinger som retten finner straffverdige. Den seneste tiden finner man imidlertid klare eksempler på at Høyesterett ikke har foretatt utvidende fortolkninger av straffebud under hensyntaken til EMK artikkel 7.¹⁴⁵

---

¹⁴³ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30

¹⁴⁴ Arne Fliflet, Gyldendal rettsdata Grl. § 96

¹⁴⁵ Se f. eks. Rt. 2009 s. 780 og Rt. 2010 s. 481, Benedikte Moltumyr Høgberg, Strekker EMKs individvern seg utover det vern som følger av tilsvarende bestemmelser i Grunnloven, *Jussens Venner* 2010 nr 01 s. 72

11 Avslutning

11.1 Forbigående psykose ved selvforskyldt rus og EMK artikkel 7

Ved Høyesterett sin behandling av rusutløste psykoser og strl. § 45 i Rt. 2008 s. 549, var ikke forholdet til EMK artikkel 7 et tema. Denne avgjørelsen¹⁴⁶ er som nevnt klaget inn til EMD. Det prinsipale grunnlag for klagen er at det foreligger et brudd på EMK artikkel 7, som krever at lovgivningen klart definerer hva som er et straffbart forhold. I tillegg anføres det brudd på EMK artikkel 6, samt protokoll 7 artikkel 2.¹⁴⁷

Klager anfører at den forståelsen av ”psykotisk” som er lagt til grunn ovenfor ham er gal, i tillegg til at den er i strid med artikkel 7. Videre kan denne forståelsen ikke legges til grunn mot ham, da dette vil representere en rettsregel med tilbakevirkende kraft.

Grunnlaget for denne anførselen er at når Høyesterett legger til grunn at det foreligger en ”lang tradisjon” for å anse rusutløste psykoser som omfattet av strl. § 45, er dette ikke kommet til uttrykk på en måte som er tilfredsstillende etter EMK artikkel 7. Klager anfører at det er lovgivningen, herunder klare rettslige prejudikater, som må definere hva som er straffbart¹⁴⁸. Man kan ikke henvise til en angivelig praksis eller utenfor lovteksten uttalt lovgivervilje, til siktedes ugunst. Det foreligger således en analogisk tolkning av et straffebud til klagers ugunst. Det foreligger heller ingen kjent rettspraksis som understøtter den analogiske fortolkningen som er gitt. Tvert imot, den rettspraksis fra Høyesterett som foreligger fra før Rt. 2008 s. 549, er av en slik karakter at den gir

---

¹⁴⁶ Rt 2008 s. 549 opphevet kun lagmannsrettens dom, og avsluttet ikke saken. Lagmannsretten behandlet saken på nytt, og dømte tiltalte til fengsel i 10 år og 6 måneder, ved dom av 16.01.09. Anke av denne dom ble nektet av Høyesterett ved beslutning av 17.03.09 (lovanvendelse og straffutmåling) og 30.06.09. (saksbehandling). Det er derfor lagmannsrettens dom av 16.01.09 og Høyesterett sine beslutninger om ankenektelse som formelt er innklaget til EMD.

¹⁴⁷ Klage til Den europeiske menneskerettighetsdomstol – brudd på EMK artikkel 7, og artikkel 6 tilleggsprotokoll 7 artikkel 2. Innklaget ved brev til EMD fra advokat John Christian Elden av 17. desember 2009.

¹⁴⁸ Jf. jf. Kokkinakis v. Greece

entydig henvisning til det medisinske psykosebegrep som rettesnor for tolkingen av strl. §§ 44 og 45.¹⁴⁹

Videre anfører klager at forståelsen av strl. § 45 ikke kan legges til grunn i straffedommen mot ham, da dette representerer en tilbakevirkende kraft. Det er forholdet på gjerningstidspunktet som er avgjørende. Det forhold at Høyesterett ga uttrykk for en annen lovforståelse i Rt. 2008 s. 549 er dermed uten betydning for klagers straffeskyld. Selv om man nå anser en rettsregel for etablert, kan denne ikke komme til anvendelse ovenfor klager da EMK artikkel 7 forbyr tilbakevirkende lover.

Hjemmelskravet etter artikkel 7 vil variere etter hva slag bestemmelse som foreligger. Fengselsstraff er regnet som et stort inngrep. Dette tilsier at det foreligger et strengt hjemmelskrav i saker der det er spørsmål om fengselsstraff.¹⁵⁰

Klager anfører ikke at det er selve gjerningsbeskrivelsen i straffebudet som påstås krenket. Det er ikke spørsmål om strl. § 233 hjemler et drap eller ikke. Krenkelsen omhandler et brudd på bestemmelser som vedrører skyldkravet. Hovedhensynet bak hjemmelskravet ved straffebestemmelser er forutberegnelighet. Borgere skal kunne innrette sine handlinger etter rettsreglene. Hensynet til forutberegnelighet veier ikke like tungt i forhold til bestemmelser som omhandler skyldkravet. Hensynet til forutberegnelighet er ivaretatt ved at man innretter sine handlinger etter strl. § 233, dvs. til ikke å drepe.

Spørsmålet om det foreligger krenkelse av EMK artikkel 7 ved rusutløste psykoser har vært oppe i en sak for lagmannsretten.¹⁵¹ Forsvareren anførte i denne saken at Rt. 2008 s. 549 ikke kunne legges til grunn ved senere saker, da forholdet til EMK artikkel 7 ikke hadde blitt vurdert. Lagmannsretten vurderte forholdet til EMK artikkel 7 slik, at når

---

¹⁴⁹ Det foreligger to rettsavgjørelser fra Høyesterett som omhandler det medisinske prinsipp: Rt 1940 s. 342 og Rt 2003 s. 23. Den først er svært gammel, mens den siste omfatter primært det strafferettslige beviskrav i straffesaker, og er ikke berørt av Høyesterett i Rt. 2008 s. 549.

¹⁵⁰ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter* 2004 s. 104

¹⁵¹ LH-2009-172885

tolkingsspørsmålet ikke gjelder hvilke handlinger som er straffbare, slår ikke hensynene bak EMK artikkel 7 igjennom på samme måte. Der forelå derfor ingen krenkelse.

Etter en oppsummering vil jeg anta at rettstilstanden for forbigående psykoser ved selvforskyldt rus ikke innebærer en krenkelse av EMK artikkel 7. Dette er dels begrunnet i at EMK artikkel 7 ikke blir tolket strengt i EMD sin rettspraksis, og dels at strl. § 45 er en bestemmelse som omhandler skyldspørsmålet, ikke den objektive handlingsbeskrivelsen i straffebudet.

11.2 Forbigående psykose ved selvforskyldt rus og Grl. § 96

Selv om det er uttalt fra lovgiver at gode grunner taler for at også bestemmelser som regulerer skyldspørsmålet må ha klar hjemmel i lov, er dette altså ikke et vilkår etter Grl. § 96. Utfallet i Rt. 2008 s. 549 er ikke i strid med legalitetsprinsippet i strafferetten etter Grl. § 96, da strl. § 45 er en bestemmelse som omhandler skyldkravet og ikke den objektive lovstridige handlingen. Dessuten har heller ikke Grl. § 96 blitt tolket strengt i rettspraksis.

11.3 Oppsummering

Etter min mening er rettstilstanden for forbigående psykoser ved selvforskyldt rus uheldig, men ikke i strid med det strenge legalitetsprinsippet i strafferetten. Det er nå kun et spørsmål om tid før spørsmålet blir behandlet i EMD. Klagen mot Norge ble registrert 1. juli 2010. EMD undersøker først om klagen er ”admissible”¹⁵², før de tar stilling til realiteten. Vanlig saksbehandlingstid fra registrering til vurdering av om klagen er ”admissible”, er om lag ett år. Det vil si at innen 1. juli 2011 vil det enten

---

¹⁵² Første trinn ved EMD sin rettsbehandling er å vurdere om klagen oppfyller vilkårene for domstolsadgang jf. EMK artikkel 34 og 35.

foreligge en beslutning om avvisning av klagen, eller en godkjenning for videre behandling i EMD systemet.¹⁵³

---

¹⁵³ Telefonsamtale med saksbehandler ved EMD i Strasbourg 23. november 2010, vedrørende klage nr 4218/10.

12 Litteraturliste

12.1 Lover

Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven) av 17. mai 1814

Lov angaaende Forbrydelser (Kriminalloven) av 20. august 1842

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr 10

Lov om forandringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 nr 10
(endringslov av 1929 til straffeloven) av 22. februar 1929 nr 5

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr 25.

Lov om endringer i straffeloven m. v. strafferettslige utilregnelighetsregler og
særreaksjoner (endringslov til av 1997 til straffeloven) av 17. januar 1997 nr 11

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven) av
21. mai 1999 nr 30

Lov om straff (Straffeloven 2005) av 20. mai 2005 nr 28

12.2 Utenlandske lover

Straffeloven af 15. april 1930 (Danmark)

Brottsbalken 1962:700 (Sverige)

12.3 Traktater

Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, (EMK) Roma 4. november 1950

12.4 Forarbeider

NOU 1974: 17 Strafferettslig utilregnelighet og strafferettslige særreaksjoner

NOU 1983: 57 Straffelovgivningen under omforming

NOU 1990: 5 Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner

NOU 1992: 23 Ny straffelov – alminnelige bestemmelser

NOU 2002: 4 Ny straffelov

Straffelovkomiteens innstilling I (1925)

Ot. prp. nr 87 (1993-1994) Om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Innst. O. II (1929)

Innst. O. nr. 34 (1996-1997) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven m.v. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)

12.5 Høyesterettspraksis

Rt. 2008 s. 549

Rt. 2010 s. 346

12.6 Underrettspraksis

LA-2005-154294

LF-2008-52419

LB-2008-139178

LH-2009-172885

TOSLO-2002-4406

TOSLO-2007-10419

12.7 Dommer fra EMD

Case of Sunday Times v. United Kingdom 26. April 1979 Application no. 6538/74

Case of Silver and others v. United Kingdom 25. mars 1983 Application no. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75)

Case of Leander v. Sweden 26. Mars 1987 Application no. 9248/81

Case of Kokkinakis v. Greece 25. Mai 1993 Application no. 14307/88

Case of S.W. v. United Kingdom 22. November 1995

Case of C.R v. United Kingdom 22. November 1995

Case of Cantoni v. France 15. november 1996 Application number 17862/91

Case of Baskaya and Okcuoglu v. Turkey 8. juli 1999 Applications nos. 23536/94 and 24408/94

12.8 Uttalelser, meldinger og rundskriv

Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr 3 Oslo 2000

Rundskriv fra Riksadvokaten nr 4/2001, Utilregnelighetsregler og særreaksjoner Oslo 2001

Riksadvokatens publikasjoner nr 1/2005, Etterforskning og rettmedisinsk utredning i straffesaker der siktede kan ha vært bevisstløs på handlingstiden Oslo 2005

Årsmelding for Den rettsmedisinske kommisjon 2002-2006 Oslo 2007

Nyhetsbrev fra Den rettsmedisinske kommisjon nr 19 Oslo 2008

Uttalelse fra Den rettsmedisinske kommisjon 02. april 2008 /v leder Randi Rosenqvist i forbindelse med behandlingen av Rt 2008 s. 549, etter oppfordring fra Riksadvokaten.

12.9 Bøker

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*, 5. utg. Oslo 2004

Andenæs, Johs *Statsforfatningen i Norge*, 9. utg. Oslo 2004

Eskeland, Ståle *Strafferett* 2. utg. Oslo 2006

Fliflet, Arne *Grunnloven Kommentarutgave*, Oslo 2005

Greve, Vagn, Jensen, Asbjørn, og Nielsen, Gorm Toftegaard *Kommenteret straffelov Almindelig del* 8. utg. København 2005

Høstmælingen, Njål *Internasjonale menneskerettigheter*, Oslo 2003

Høyer, Georg og Dalgard, Odd Steffen *Lærebok i rettspsykiatri*, Oslo 2002

Kjølbrot, Jon Fridrik *Den Europæiske Menneskerettighedskonventionen – for praktikere*, København 2005

Møse, Erik *Menneskerettigheter*, Oslo 2002

Radovic, Susanna og Anckarsäter, Henrik (Red.) *Tillräknelighet* Malmö 2009
Rosenqvist, Randi *Rettspsykiatri – en introduksjon* Oslo 2009
Rosenqvist, Randi og Rasmussen, Kirsti *Rettspsykiatri – i praksis*, 2. utg. Oslo 2004
Aall, Jørgen *Rettsstat og menneskerettigheter*, Bergen 2004

12.10 Artikler og tidsskrifter

Høgberg, Benedikte Moltumyr. Strekker EMKs individvern seg utover det vern som følger av tilsvarende bestemmelser i Grunnloven, *Jussens Venner* 2010 nr 01 s. 69-85
Rosenqvist, Randi. Strafferettslige aspekter ved påvirkning, bevisstløshet og psykose fremkalt av medikamenter og andre kjemiske stoff. Konsekvenser for utilregnelighetsregelen, *Lov og Rett* nr. 8 2003 s. 496-103
Rosenqvist, Randi. Straffelovens medisinske prinsipp, utfordringer for moderne psykiatri, *Tidsskrift for strafferett* 2010 nr. 1 s. 3-22
Strandbakken, Asbjørn. Grunnloven § 96, *Jussens Venner* 2004 nr 03-04 s. 167-215
Syse, Aslak. Strafferettslig (u)tilregnelighet – juridiske, moralske og faglige dilemmaer, *Tidsskrift for strafferett* 2006 nr. 3 s. 140- 174

12.11 Internettsider

<http://www.lovddata.no/>
<http://www.echr.coe.int/ECHR/EN/hudoc>
<http://www.rechtsdata.no/>
http://www.helsedirektoratet.no/kodeverk_pasientklassifisering/diagnose_kodeverk/
<http://www.sivilrett.no/nb/Innhold/DRK/>

12.12 Annet

Klage til Den europeiske menneskerettighetsdomstol – brudd på EMK artikkel 7, og artikkel 6 tilleggsprotokoll 7 artikkel 2. Innklaget ved brev til EMD fra advokat John Christian Elden av 17. desember 2009.

12.13 Muntlige kilder

Telefonsamtale med saksbehandler ved EMD i Strasbourg 23. november 2010.

